

Nasleep

Nasleep

Tinka Floor

© Tinka Floor 2019

Omslag: Emmie van der Veen

Illustratie: Emmie van der Veen

ISBN: 9789402194500

Contact? Leuk!

Website en blog: tinkafloor.nl en tinkafloorschrijft.tumblr.com

E-mail: tinkafloorschrijft@gmail.com

Twitter: [@tinkaschrijft](https://twitter.com/tinkaschrijft)

Instagram: [@tinkafloorschrijft](https://www.instagram.com/tinkafloorschrijft)

Facebook: facebook.com/tinkafloorschrijft

Spotify: Tinka Floor/Nasleep (boekplaylists)

Inhoud

Proloog	7
Hoofdstuk 1	17
Hoofdstuk 2	34
Hoofdstuk 3	43
Hoofdstuk 4	71
Hoofdstuk 5	85
Hoofdstuk 6	97
Hoofdstuk 7	101
Hoofdstuk 8	109
Hoofdstuk 9	115
Hoofdstuk 10	121
Hoofdstuk 11	129
Hoofdstuk 12	139
Hoofdstuk 13	149
Hoofdstuk 14	169
Hoofdstuk 15	179
Hoofdstuk 16	197
Hoofdstuk 17	204
Hoofdstuk 18	209
Hoofdstuk 19	220
Hoofdstuk 20	227
Hoofdstuk 21	232
Hoofdstuk 22	239
Hoofdstuk 23	246
Hoofdstuk 24	254
Hoofdstuk 25	280
Hoofdstuk 26	294
Hoofdstuk 27	306
Hoofdstuk 28	308
Hoofdstuk 29	312
Hoofdstuk 30	320
Hoofdstuk 31	326
Hoofdstuk 32	330
Hoofdstuk 33	335
Hoofdstuk 34	338
Hoofdstuk 35	344
Hoofdstuk 36	350
Hoofdstuk 37	360

Hoofdstuk 38	359
Hoofdstuk 39	365
Personage-index	367
Stambomen	381
Kaart	385

Proloog

Het raam is nog heel. Vreemd genoeg.

Een enorm raam in de oostwand van de hoge hal van slot Markenrode, dat bij goed weer uitkijkt op bijna driekwart van het landgoed – en het gebied daarbuiten. Het is goed weer vanochtend.

Het grote, dure raam, glas-in-lood, dat de vader van Jorindes vader erin heeft laten zetten, is niet geraakt door al die brandpijlen en stenen uit katapulten.

Drie van de vier torens zijn nog heel.

Jorindes broer Robert en haar vader Robert niet meer.

Het is twee weken later en het stinkt nog steeds naar brand. Niet de rookgeur van de haard die normaal gesproken ogen laat tranen en zelfs blijft hangen in septembermaanden als deze waarin het vuur zelden wordt aangestoken, maar een scherpere, snijdende brandlucht. Die van de lijken en de zwartgeblakerde brokstukken op de binnenplaats. Ook al zijn de deuren gesloten en biedt het raam geen enkel uitzicht op de restanten van het beleg. De noordwestertoren is ingestort, niet langer ondersteund door het inwendige houten raamwerk dat vlam vatte door een doelgericht geworpen fakkel van een Raamsburghse soldaat, of misschien van een van Markenrodes eigen mannen, die probeerde te voorkomen dat de vijand de trappen op stormde, de wachtposten doodsloeg, pijlen liet neerregenen. Het vuur verteerde de toren van binnenuit, het skelet zakte krakend in elkaar, de gloeiende, vallende stenen joegen de vechtende massa op de binnenplaats uiteen. Het vuur sloeg over en vaagde de brouwerij weg, de smidse en de wapensmidse, de bijgebouwen binnen de muren. Veertien dagen sinds het leger van de graaf op de vlucht werd gejaagd – of uit eigen beweging vertrok –, de brand al een aantal dagen uitgewoed, en nog steeds zijn niet alle lichamen onder het puin vandaan gezocht. 's Nachts zijn de soldaten nauwelijks te bewegen wacht te lopen op de weergangen. Angst voor de geesten van onbegraven doden.

Maar nu komt de zon net op en draagt Jorinde zwart dat geen onderscheid maakt. Haar jurk en sluier rouwen net zo goed om de mensen die onder de mozaïekvloer van de kapel liggen als willekeurig verspreid aan de voet van de muren.

Haar mensen.

Jonkvrouw Jorinde. Vrouwe Jorinde van Markenrode.

Ze staat op uit de stoel van haar vader om de man die met gestrekte armen de bewerkte eiken deuren van de ridderzaal openduwet recht aan te kijken. Hij is laat. Hij wacht niet op een aankondiging of teken, hij laat zichzelf binnen, ook al is zij degene die hem hier heeft laten komen.

‘Alexander,’ zegt ze.

Hij is nog heel.

Alexander houdt stil, hoofd omhoog. Boomlang. Net zo thuis tussen de zes voet

dikke muren van de burcht als tussen de meidoornhagen van de akkers. Overal en nergens. Veel van zijn mannen zweren dat hij op meerdere plaatsen tegelijk kan zijn. Jorinde begrijpt waarom sinds die nacht, twee weken geleden, toen hij het ene moment op deuren van boerderijen bonkte – elk extra paar handen nodig om te verdedigen – en ruiters stuurde om verder weg hetzelfde te doen, en het volgende moment alweer te paard op de binnenplaats stond. Vergroeid met zijn zwaard. Ze heeft gezien hoe zijn arm de kling als uit zichzelf liet neerkomen, pareren, aanvallen in één stroom bewegingen. Wanneer hij achterom kijkend een scheur in de verdediging signaleerde en waarschuwingen schreeuwde naar de soldaten. Maar ook wanneer hij achtervolgd door vijf man de trap naar de kantelen op rende, om ladders omver te werpen en al die gevechten op al die plaatsen beter te overzien.

‘Is er nieuws?’ De soldaten buigen onwillekeurig hun hoofd als zijn blik verbaasd de kring ronddwaalt. Jorinde heeft de hele krijgsmacht verzameld. Veertig man, het samenraapsel dat niet gewond in het soldatenkwartier ligt. Verschroeiide baarden, leren beenkappen, het wapen van Markenrode over hun maliënkolders, donkergroen en kersenrood. Zo dicht tegen de muur opgesteld dat ze lijken op te gaan in de mythische taferelen op de wandtapijten. Sommigen hebben hier in de hal geslapen, hun huizen verwoest, hun kinderen verdwenen.

Alexanders ogen blijven hangen op Marthe, het kleine figuurtje in het weifelende oranje zonlicht in de hoek bij het raam. Op de saffieren speld die haar zwarte haar naar achteren houdt. Een geschenk van Jorinde. Marthe staat rechts van hem, de deuren links van hen. Vanuit hun perspectief. Blauwzwarte bloeduitstorting onder haar neergeslagen ogen, vaag herkenbare vuistafdrukken. Meestal spaart hij haar gezicht, is het in zijn eigen belang dat het glad en mooi blijft als een miniatuur in een boek, maar de laatste tijd is hij nietsontziend. Sinds ze overdag door de kasteelpoort verdwijnt, Jorindes kaarsen aansteekt en de lege kamers bevolkt met de koningen en griffioenen uit haar verhalen. Veel gangen en zalen in het kasteel zijn nog intact. Marthes jurk, te vaak gewassen en doorschijnend als Jorindes zijden mouwen, sluit strak om haar buik en Jorinde verbeeldt zich dat ze het kind ziet bewegen onder haar huid.

Marthe is al heel lang niet meer heel.

‘Wat doet zij hier?’

Ja, wat doe ik hier? hoort Jorinde haar denken. *Ik wil hier weg ik wil hier weg ik wil hier weg laat me gaan laat me gaan laat me gaan.*

Maar ze heeft het overleefd, de aanval, in haar hutje aan de oostgrens. Waarschijnlijk door de deur dicht te houden en te doen alsof ze er niet was. Ze hebben haar land niet in brand gestoken. Te ver misschien, en te gevaarlijk zo vlak bij het bos.

Wat bezielde Marthe om die haarspeld in te doen? Misschien een voorgevoel, of het idee dat ze hem toch *een* keer gedragen moet hebben. Ze had hem moeten verbergen, zichzelf moeten verbergen toen het geluid van soldatenlansen op haar deur haar uit haar slaap haalde. Ze kan zichzelf wel wurgen of uit het raam springen. *Wat denk jij wel?* Precies zoals de mensen altijd roepen. *Wat denk je wel? Wat denk je wel?* Ze is arrogant. Arrogant en naïef en dom.

En bang.

‘Ik heb haar uitgenodigd,’ zegt Jorinde kort. ‘Net zoals ik u heb uitgenodigd. Het enige verschil is dat u vandaag voor het laatst in deze zaal bent. Uw tijd als opzichter en rentmeester van Markenrode eindigt hier, en voor alle misdaden die u in die jaren ongestraft hebt begaan staat u nu terecht. Langer ga ik het niet maken. Omdat ik mezelf de misselijkheid wil besparen en omdat het een week zou kosten om alle moorden en martelingen op te sommen. Iedereen hier weet waarover het gaat. U weet zelf dat een tiende van wat u gedaan hebt al genoeg is om u per direct van al mijn land te verbannen. Voor zo lang als u leeft, of zo lang als ik leef, welke van de twee ook maar langer duurt.’ Die laatste woorden raken Alexanders gegroefde gezicht en het grijs dat jaar na jaar meer terrein wint in zijn roodblonde haar. Slaapgebrek heeft zijn huid even bleek gemaakt als de hare, maar als hij afgezien van zijn geschramde voorhoofd al gewond is, verradt zijn houding niets.

‘Ik begrijp dat u aangedaan bent door wat er is gebeurd, jonkvrouwe,’ zegt hij langzaam, ‘maar dit is waanzin.’

‘Probeer mij niets te vertellen over zin en waanzin,’ zegt Jorinde. Ze moet slikken. Ze moet zich inhouden. Ze moet praten, want ze verliest het als ze hem fysiek aanvliegt. ‘Probeer niet te raden hoe ik me voel. Dit is niet een of andere stomme keus in een vlag van gekte of rouw. Ik zin al maanden op een manier om mijn vader te overtuigen van de juistheid van deze beslissing. Helaas en gelukkig zal mijn doen en laten nooit meer afhangen van zijn goedkeuring.’ Haar stem klinkt bitterder dan zwarte bessen.

‘Ik heb mijn halve leven in dienst gesteld van dit land.’ Alexander kiest ervoor om niet echt te reageren. ‘Ik ben dag in dag uit als eerste opgestaan en als laatste gaan slapen. Om de grenzen te bewaken, de oogst veilig te stellen en de schatkist te vullen. Zonder mij was dit land nu geen betwist, maar onderworpen gebied geweest. Of een verzameling verwilderde akkers zonder iemand om ze te bewerken. Want zestien jaar geleden, voor uw geboorte en die van uw broer, jonkvrouwe, lag Markenrode er net zo verslagen bij. Het was hoogzomer en dankzij de pokken waren

er meer levende vliegen dan levende horigen. Ik moest tot aan de kust reizen om genoeg gezonde kinderen te vinden die de leegstaande huizen konden vullen, maar de velden hebben niet langer dan twee maanden braak gelegen. Daarna is er geen jaar voorbijgegaan zonder dat er nieuwe graanschuren werden gebouwd, nieuw land is veroverd of ontgonnen of goud naar de hoofdstad is gestuurd. En al die tijd ben ik geen enkele keer ter verantwoording geroepen. Nooit.'

Daar bent u trots op, op die honderden gestolen kinderen?

Nee, Jorinde, richt je op wat belangrijk is. 'Mijn vader en grootvader zaten ook fout,' zegt ze. 'Ik ben de eerste die dat toegeeft. Maar dat zij laks zijn geweest maakt niet dat u vrijuit blijft gaan. Dat neemt wat u gedaan hebt niet weg. Ik wil dat u nu vertrekt. U mag blij zijn dat u niet aan de galg of onder de bijl belandt.' *Welke van de twee hangt van uw afkomst af.* 'En dat is alleen omdat ik u geen dag langer hier wil houden, zelfs niet in een kerker.' *En omdat ik u niet ben.* Hij verdient haar u niet, ze zou jij moeten zeggen. *Jij... jij...*

'Maar ik heb dit kasteel toch niet uit de handen van die Raamsburghse plunderbendes gehouden om het nu aan zijn lot over te laten? Is alles wat ik heb geriskeerd om een landgoed te beschermen dat niet eens van mij is dan niets waard?'

God, alstublieft, laat hem zijn mond houden en verdwijnen. Jorinde staat zoals haar vader altijd stond en weet nu hoeveel moeite dat kan kosten. Alleen haar lippen bewegen: 'Ik heb u zien vechten als Karel de Grote, maar u hebt mijn vader en mijn broer niet kunnen redden.'

'U ook niet, als ik me niet vergis, jonkvrouwe.'

Niet huilen. Niet huilen.

Ze doet haar ogen weer open en staart hem aan. 'Ik had mijn broer uit de vlammen gesleurd al had het me beide handen gekost, als Robert mijn kamer niet op slot had gedraaid en een wachtpost voor de deur had achtergelaten. Weer een man minder op de muren. Stomme broer.' Haar vader heeft ze niet zien sterven vanuit haar smalle torenraam. Ze heeft het moeten horen van de soldaten. Hoe hij van zijn paard werd getrokken en een strijdbijl zich vastbeet in zijn hals voor hij om versterking kon schreeuwen. De plek waar net geen harnas zat, alleen maliën en de beschermende – beschermende? – leren kap. Het drong pas tot haar door toen ze weer vrij was om de trap af te rennen. Toen haar trillende vingers met moeite het vizier van zijn helm openwrikten en zijn wijd open groene ogen geen ruimte lieten voor een andere interpretatie.

Robert had geen ogen meer gehad. Alleen maar zwarte... resten.

De tranen kwamen nog weer later, bij de door tientallen kaarsen verlichte dodenmis in de kleine kapel. De kapel die nog overeind staat.

Ze waren er zo snel. En met te veel. Het is maar een paar uur te voet – te voet – van de ene naar de andere burcht. Zelfs met belegeringswerktuigen. Aan het eind van de

middag verspreidden ze zich en stichtten brand in de dorpen en de velden. Toen de avond viel zetten ze ladders tegen de kasteelmuren. Raamsburgh heeft maanden – jaren – gehad om zich voor te bereiden. Net als Markenrode. Ze stonden niet klaar genoeg, haar vader en zijn leger. En Alexander.

Haar vader was een stuk jonger dan Alexander.

Jorinde schudt haar hoofd. ‘Nee, u hebt Markenrode niet gered. U hebt alleen uzelf gered. Ik geef u de kans uzelf in de toekomst te blijven redden. Ik zou hem grijpen als ik u was.’

‘Laat me tenminste blijven om af te maken waaraan ik ben begonnen. Om Markenrode weer op te bouwen tot wat het was.’

‘Nee,’ zegt Jorinde hard. ‘Ben ik niet duidelijk?’

Ik sta inderdaad alleen voor de taak om mijn kasteel en mijn dorpen weer vanaf de grond op te bouwen. Dat doe ik met de mensen die ik zelf uitkies. Die ik vertrouw. Het is zo al onmogelijk genoeg.’

Alexander houdt zijn hoofd schuin. ‘Waarom nu pas?’

‘Ik hoef me niet te verantwoorden.’ Maar hij heeft gelijk. Zwak punt. Ze had het eerder moeten doen, als eerste moeten doen. Zoveel extra schade in die twee weken dat ze heeft gewacht. Ze haat zichzelf.

‘Ik heb eerst al het smerige werk mogen doen en nu ben ik niet meer nodig?’

‘Het smerige werk,’ herhaalt Jorinde. ‘Interessant gezegd.’ Ze kijkt naar links uit het raam. De rivier lijkt zich soms moeizaam in bochten te wringen, dan weer lijken de kronkels een vloeiende lijn, afhankelijk van je stemming en manier van kijken. ‘Ook bijna een kwart van de horigen is hier onderaan de muren gestorven, en in hun brandende huizen. Ik kan niet riskeren dat u met uw methoden vroeg of laat de rest de dood in jaagt.’

‘Dat zijn niet alleen mijn methoden,’ zegt Alexander. ‘Vraag het de opzichters van Wergem, of die van Raamsburgh zelf als u wilt. Geweld is soms de enige manier om met slaven te werken.’ Hij zegt *slaven*. Dat zegt al genoeg.

Maar. Het maakt niet uit hoe je ze noemt als je ze in de praktijk net zo behandelt.

Ze heeft zich er nooit mee bemoeid.

Ze had zich er eerder mee moeten bemoeien.

Ze mocht zich nooit ergens mee bemoeien. Dat deed ze al te vaak naar haar vaders smaak.

Is het nu te laat? Is het hypocriet om nu ineens? Wat zullen haar mensen over haar denken?

Beter laat.

‘Een meisje van zes haar nagels uitrukken?’ zegt ze hard. ‘Eigenhandig de vingers van een kind breken, zodat het niet eens hout *kan* sjouwen, al zou het dat willen? Een vrouw voor de tweede keer het wapen van Markenrode in de arm schroeien, terwijl het eerste brandmerk al genoeg was om haar overal te herkennen voor het

geval ze mocht ontsnappen?’ Marthes vingers strijken onwillekeurig over haar schouder, het eerste teken dat ze elk woord dat valt onmiddellijk opraaft. Ze heeft hem vast nog nooit zo lang *met iemand* horen praten.

Als Jorinde een horige was, als ze Marthe was, had hij misschien allang de zweep in zijn hand gehad en geërgerd uitgehaald. Ze ziet het aan zijn ogen. *Afgelopen*, kan hij soms zeggen, heeft ze via via gehoord, en de mensen in de velden weten dat het dan ook afgelopen is.

Hij kan nu zijn zwaard trekken, naar voren springen en haar hoofd eraf slaan, voor een soldaat snel genoeg is.

Waarom heeft ze zijn wapens niet laten afpakken? Te verdacht? Had misschien nog meer gewonden en zelfs doden gekost?

‘Dat zijn geen gepaste straffen,’ hoort ze zichzelf zeggen, en ze meent het. Ze moet het gezegd hebben. Voor iedereen in de hal en daarbuiten. ‘Dat is niets dan nutteloze wreedheid. Angst haalt het hooi niet sneller van de velden, geeft de dieren niet te eten en kapt geen bossen.’

Alexander haalt zijn schouders op. ‘Kijk maar naar de opbrengsten van de afgelopen jaren.’ Hij luistert steeds maar half. Net genoeg om antwoord te kunnen geven. Hij blijft haar *jonkvrouwe* noemen. Zijn ogen dwalen telkens af en tasten de lijnen van Marthes rug af.

Vrouwe. Opvolgster van de landheer. Het laatste waar Jorinde nu mee bezig moet zijn is ‘hoe het hoort’, maar zo is ze nu eenmaal gedrild. En hij doet het expres. Dat is wat haar bloed aan de kook brengt. Hij neemt haar niet serieus. Allemaal tekens dat hij haar niet serieus neemt.

‘U hebt nooit een andere manier geprobeerd,’ snauwt Jorinde. ‘Laat ik het anders zeggen. Het zijn *lijfeigenen*. Min of meer mijn eigendommen. Wat gebeurt er met degene die andermans vee doodt of beschadigt?’

Alexander haalt opnieuw zijn schouders op.

‘Hoe dan ook, u hebt grenzen overschreden,’ zegt Jorinde. ‘U zult over grenzen blijven gaan en daarom kunt u niet in mijn domein blijven wonen. Wil ik u hier niet meer hebben.’

‘Als dat zo is, dan ga ik al te ver sinds ik de vader van uw vader mijn diensten kwam aanbieden. Zijn die grenzen niet inmiddels verschoven? Omdat ik nooit heb geweten dat ze bestonden? Net zoals de grenzen van dit landgoed steeds opnieuw getrokken worden?’

‘Ik ben niet mijn vader of heer Wybrand!’ Het galmt. Jorinde tilt een arm op en laat hem hard weer langs haar lichaam vallen. *Niet doen. Niet verder de discussie aangaan, waarom ga je de discussie steeds aan?* ‘Dringt dat tot u door? Ik ben niet gehouden aan hoe zij het deden of hoe *de dingen* altijd al gingen. Ik neem hier nu de beslissingen. Zij niet meer en u al helemaal niet meer.

Heer Wybrand en heer Robert maakten zich misschien net zo schuldig aan

overmoed als u, maar dat wist de zonde niet uit.

Opzichters die zich gedragen als landheren, landheren die rondlopen als hertogen. Misschien heeft God de graaf van Raamsburgh gestuurd om iedereen weer voorgoed zijn plaats te wijzen.'

'Plaats!' Alexanders stem balanceert tussen woede en spot. 'En wat is *haar* plaats in dat mooie geheel?' Een hoofdknik naar Marthe. Marthe beweegt niet. 'En wat voor rol had u voor uzelf in gedachten?'

'Dit is niet de dag voor u om naar mijn geloofsbrieven te vragen,' zegt Jorinde rustig, 'maar ik heb niets te verbergen, dus ik zal ze speciaal voor u nog eens uit mijn hoofd voordragen.

Ik ben Jorinde van Markenrode. Tweede kind en erfdochter van Robert de Eerste van Markenrode, zoon van Wybrand van Markenrode. Naar gewoonrecht volwassen en gerechtigd om mijn vaders plaats in te nemen, als was ik zijn oudste zoon, en *naar eigen inzicht* alle besluiten te nemen die daarbij horen.' Haar vaders zegelring met het wapen aan haar rechterhand, het zwaard en de hertenkop met gewei. *Papa*. 'En waar zijn die van u? Uw geloofsbrieven? Uw aanspraken op dit land, of wat voor land dan ook? Stamde u niet af van de heren van Methen in het noordwesten?' Een leen aan het strand, nu bedolven onder zandverstuivingen en onder de voet gelopen door plundertroepen. 'Zesde zoon van een vijfde zoon – halfzoon, bastaardzoon?' Jorinde gooit het niet graag op afkomst. Omdat ze sinds een tijdje wil geloven dat het niets uitmaakt. Maar nu. 'Hebt u niet ooit een man gedood?' *Eentje maar? Tientallen. Kinderen*. 'Uw eigen halfbroer, de laatste overlevende van de Methen-clan, in de hoop de macht in die landen te erven?'

'Dat is allemaal meer dan dertig jaar geleden.

Wie weet welke verhalen over dertig jaar over u de ronde zullen doen, meisje van Markenrode?' *Meisje*. Alexander laat zijn stem dalen, laag, nauwelijks verstaanbaar. 'Ze zullen fluisteren dat u de twee Roberts, *uw* eigen bloed, de dood in hebt gejaagd om de macht op Markenrode naar u toe te trekken. Misschien hebt u zelfs een pact met de graaf gesloten en de poort voor zijn verkenners geopend in uw honger naar land en invloed.' Jorinde houdt haar hoofd scheef, geamuseerd, geïnteresseerd. 'Ik zeg niet dat *ik* het geloof. Alleen maar dat mensen en roddels even grillig zijn als die grenzen.'

'U wilt niet gestraft worden voor dingen die dertig jaar terug zijn gebeurd? Dan zal ik u om precies dezelfde reden niet belonen voor wat u zestien jaar geleden voor mijn land hebt gedaan.

Ik oordeel alleen over wat ik heb gezien en gehoord en dat is meer dan genoeg.'

Hij staart peinzend naar de muur en de stoel achter haar. 'Weet u wat de beste dag is om gerst te zaaien? Weet u hoeveel belastingen de keizer volgend jaar heft van zijn leenmannen? Hebt u enig idee hoe een vestingmuur of toren wordt opgetrokken uit natuursteen? Hoe vaak er wordt rechtgesproken? Wanneer de appels rijp zijn? Hoe

een veldslag verloopt?’

‘Nee,’ zegt Jorinde. ‘Nee. Maar ik heb niet weinig vergaderingen van mijn vader aangehoord. Soms met zijn toestemming, vaker zonder. Het is makkelijker dan u denkt om als vrouw met borduurraam te verdwijnen zonder echt de kamer uit te gaan. En alle antwoorden die ik u schuldig blijf, zal Sindmar hier me kunnen geven.’ De donkere hoofdman van de wacht slaat zijn ogen op van de grond en laat zijn adem ontsnappen. Schudt hij nou nee? Nauwelijks zichtbaar? ‘En anders weet ik mijn mensen te vinden. Op de velden lopen er vast nog wel een paar rond die de zweep niet monddood en doof en blind en dom heeft gemaakt.’

‘De kans om lange wandelingen door de weiden te maken en met uw bezittingen te praten zult u niet krijgen, jonkvrouwe. De graaf is hier geweest. Hij heeft hetzelfde gezien als wij. Hij weet hoe zwak we zijn en hij zal die wond weer openscheuren voordat de hechtingen geheeld zijn.’ *Wij? We?* ‘Als u net geleerd hebt een boog te spannen staan Raamsburghs mannen voor de poort. Met duizenden brandpijlen en nieuwe, met ijzer versterkte stormrammen.’

‘Laat ze!’ vlamt Jorinde op, en dan, rustiger: ‘Laat ze. Dit is wat er gebeurt. Ik zal Ewald van Raamsburgh de hand van Elise aanbieden.’ De zoon van de graaf. En Elise. Haar kleine zusje. Diezelfde nacht nog, zodra de soldaat haar uit haar torenkamer had bevrijd, liet Jorinde haar zusje dwars door haar gegil en gehuil en het wegebbende krijgsgeweld heen op een paard zetten. Ze liet Elises kindermisje en een van hun vaders meest vertrouwde mannen met haar naar hun oom in Emholt rijden. Een broer van hun moeder die het bewind voert over die oostelijke stad. Ze weet niet of ze veilig zijn aangekomen. ‘Mijn moeder bezat land in de buurt van Emholt,’ gaat ze verder. ‘Alles bij elkaar een bruidsschat – en een bruid – die de zoon van de graaf onmogelijk kan weigeren. Als hij zijn vader opvolgt ligt al het grensgebied waar het al jaren om draait binnen zijn bereik. Maar omgekeerd geldt voor mij hetzelfde. Ik kan net zo goed aanvallen.’ *Niet met Markenrode in deze toestand.* ‘En dus is het voortbestaan van mijn land en mijn mensen zeker. Want Ewald zal de veilige weg kiezen. Hij zal het huwelijk sluiten.’ *O ja? Wat zit er voor hem in? Behalve vrede? Markenrode is meer waard dan mijn moeders land. Ik ben rijk. Ondanks dit alles.*

Maar dat hoeft hij niet te weten. ‘En een familieband is moeilijker te breken dan welke wapenstilstand dan ook.

Maar dat zijn uw zorgen en uw zaken niet meer.’ Ze kijkt Alexander in het gezicht. ‘U bent vrij om te gaan. En met vrij bedoel ik vogelvrij. Voor de zon helemaal boven die heuvel uit is bent u hier weg. U hebt tot dan om mee te nemen wat u op een paard kunt laden.

Uw zoon blijft hier.’ Jorinde daalt in gedachten af naar de kasteelkeuken, waar de jongen van zeven met de modderige wangen en de aarzelende humor groente fijnhakt en pannen schuurt. Floris. Tot op zekere hoogte veilig in de kring van stoom

en gemetselde gewelven en de nabijheid van Marthe, op wie ze een snelle blik werpt. ‘En zij ook.’

Alexander trekt één schouder op. Ze kan zijn gezicht niet lezen.

Dat is alles.

Hij blijft staan. Zij ook. Hij staart haar aan. Helblauwe ogen. Ze kijkt terug. *Niet bewegen. Niet bewegen.* Haar haren heeft ze zo strak laten opsteken dat ze de huid van haar voorhoofd voelt trekken. Ze wilde het lot, alle levens waarvoor ze opeens de verantwoordelijkheid op zich heeft genomen, niet laten afhangen van de vraag of ze haar lip stukbijt of nerveus een lok haar uit haar gezicht veegt. De twee uitgesleten treden die naar het plateau leiden waarop ze staat, die ervoor zorgden dat haar voorouders voor niemand hun hoofd in hun nek hoefden te leggen, maken haar nu maar een fractie kleiner dan Alexander.

Ze weet niet wat de soldaten zullen doen als hij of zij iets roept of een gebaar maakt. Ze hebben jaar in, jaar uit naar hem moeten luisteren en pas twee weken naar haar. Twee weken waarin ze het leger nog steeds vooral aan Alexander heeft overgelaten. Net als haar vader. Net als haar opa.

Ze zijn bang. Al langer dan zij zich kan voorstellen.

Jorinde wil boos zijn, omdat iedereen te bang is om boos te zijn.

Ze wil haar vader horen zeggen: *Ik ben zo trots op je.* Ook al zou hij het vandaag absoluut niet met haar eens zijn. En ook al zei hij eigenlijk nooit zoiets. Je moest het aan hem zien. Ze kon het vaak aan hem zien.

Ze wil dat haar broer haar meetrekt naar buiten om te gaan paardrijden.

Alexander draait zich om. Hij buigt zijn hoofd niet en kijkt verder niemand meer aan. En is sneller de deur uit dan hij gekomen is.

Sindmar komt op haar af zodra de deuren in het slot vallen. ‘Vrouwe,’ zegt hij buiten adem. ‘Het is nog niet te laat. Zal ik een paar man achter hem aan sturen? Hij spreekt de waarheid. We hebben hem nodig. We houden het nooit.’

‘Nee!’ Jorinde schrikt opnieuw van de galm van haar eigen stem. ‘We hebben hem niet nodig.’ *O nee? Wou u dan soms vechten? Gaat u in uw eentje zes, tien man tegenhouden? Want dat deed hij. Om maar wat te noemen. Denkt Sindmar dat? Denken de soldaten het? ‘We gaan maar bijleren. Keihard werken.’*

Jorinde wendt zich verder tot haar kapitein en op gedempte toon vergaderend, de hoofden dicht naar elkaar toe gebogen, verdwijnen de lange veteraan en het meisje de gang in.

Als het geluid van laarzen en weerklinkende sporen en de zachtere schoenen van Jorinde is weggestorven, rent Marthe naar het raam alsof ze vastzat en de touwen nu zijn losgesneden. Glas-in-lood. Ze moet zich bedwingen om niet haar vlakke handen

en haar neus tegen het glas te drukken. Het brede, door de tientallen ruitjes gefragmenteerde uitzicht. Het met stof overdekte pad, parallel aan de rivier, maar op afstand ervan en met minder bochten. De mist die samen met de kraaien opstijgt van de kale, donkere aarde van sommige akkers. Het gras, dofgroen glanzend door de van deze hoogte nauwelijks zichtbare dauw, met de slapende kuddes. De lukraak over het land uitgestrooide huizen. Ingestort en intact; afgebrande of met mos begroeide rieten daken. Dan kijkt ze bijna loodrecht naar beneden. Ze ziet hoe Alexander zijn witte paard de brug over leidt. Ze moesten hem eerst neerlaten, de brug. Nu wel. Twee weken terug hebben ze hem te laat omhoog gehaald, heeft Marthe gehoord. Ze ziet Alexander opstijgen en wegrijden. Ze weet niet hoe lang ze daar staat. Het is een halfuur lopen naar zijn huis, een uur naar de bosrand waarachter de grens ligt. Te paard misschien drie, vier keer zo kort.

Hij verdwijnt naar binnen, zijn paard naast de deur vastgebonden. Ze staart zo ingespannen naar dat enige stenen, uit gestapelde rotsblokken opgetrokken huis dat de beweging alsnog onverwacht komt. Ze knippert. Ze ziet hoe Alexander zonder aarzelen de burcht de rug toekeert. In oostelijke richting. Hij neemt niet veel mee. Marthe verbeeldt zich dat hij zijn paard inhoudt aan de rand van het woud, waar de klim naar de heuveltop een aanvang neemt en de bomen samen beginnen te scholen. Voor haar deur, onder de takken van de rode beuk die hier al veel langer woont dan zij. Maar nee, hij laat de beheerste gang van het paard overvloeien in een volle galop en bereikt in een paar ogenblikken het hoogste punt. Hij is bijna niet meer te zien tussen de bomen. De zon neemt de vorm aan van een soldatenhelm.

Geluid achter Marthe. Ze verstrakt, haar nagels drukken zich tot bloedens toe in haar handpalmen. *Nee. Hij kan zich niet in tweeën delen.* Het is de vrouwe die met ruisende kleren naast haar komt staan en hoorbaar glimlacht. Net op tijd, alsof ze het heeft berekend, om toe te kijken hoe de horizon en de gesloten linie van sparren en eiken de opzichter helemaal aan het zicht onttrekken. Weg.

Marthe legt haar voorhoofd tegen de ruit. Ze zal dezelfde weg afleggen. Voor een deel.

Ze zal langzaam de wenteltrap afdalen zoals ze de laatste weken dagelijks gedaan heeft. Ze zal haar hoofd om de keukendeur steken, haar vingers door die van haar zoon vlechten en haar hoofd schudden als hij vraagt waarom ze zo vroeg alweer terug is. Ook zij zal de krakende houten brug oversteken. Maar daarna ademen en omkijken naar de klimop, de schietgaten en de slanke gestalte achter het raam. Ze zal het pad volgen en haar blote voeten in de hoefafdrukken zetten. Misschien zal Floris er een spelletje van maken, spring, links, rechts.

Marthe onderbrak zichzelf.

‘Ik probeer je geen mooi verhaal te vertellen, Floris,’ zei ze dringend. Zijn moeders stem klonk nog altijd naar de heuvels in het noorden. De heuvels die Floris nog nooit had gezien, maar waar zijn moeder tot haar achtste was opgegroeid. Totdat paarden en dwang haar meenamen om op Markenrode de gaten te dichten die de pokken hadden geslagen.

Zachte p’s en d’s en uitgesprokener t’s. Klimmende intonatie. De klemtoon van de meeste woorden op de laatste lettergreep. Het was een stem met een hoogte en een verte, die Floris vaak een idee gaf van hoe het er achter haar ogen uitzag. ‘Ik vertel je alleen alles wat ook maar een beetje voor jou van belang zou kunnen zijn. Ik laat niets weg, behalve wat ik me niet meer herinner. En ik zal niets beter of voordeliger laten lijken dan het was, al klinkt het misschien soms zo. Het is aan jou om onderscheid te maken tussen belangrijk en onbelangrijk. Ik wil je die keus laten. Begrijp je dat?’

Floris verplaatste zijn kin in zijn handen. ‘Het maakt me niet uit,’ zei hij met een rust die hem zelf verbaasde. ‘Zeg gewoon iets. Begin.’

Wie is het? had hij gevraagd. Meteen toen Marthe binnen gehoorsafstand terugkwam van de rivier, een kruik water op haar heup. Er was nooit een put geslagen naast hun hut in de schaduw van de dichter wordende bomen, en in deze warmte maakten ze de wandeling van een halve mijl meerdere keren per dag. Geen midzomer meer, maar nog steeds zomer. Hooimaand, zware lucht en dwarrelend stof.

Floris was vijftien.

Ik wil het weten, had hij gezegd. *Ik heb een naam nodig. Ik heb een vader nodig.*

En Marthe wilde vertellen. Nu ineens wel.

Omdat Floris het voor het eerst rechtstreeks had gevraagd of omdat ze dat toch al van plan was geweest?

Hij was nog nooit direct tegen haar over zijn vader begonnen. Zijn moeder had een gezicht dat alle licht doorliet, waarop elke reactie meteen zichtbaar was. Glazen gezicht. Het was makkelijker om dit soort vragen te stellen aan een gesloten gezicht.

Waarom nu ineens? Dat zou zij net zo goed aan Floris kunnen vragen. Hij had een aanleiding. Maar die wilde hij niet aan Marthe kwijt. Niet nu in elk geval.

Feiten, tijden, plaatsen, en Marthe die met haar benen schuin naar één kant onder zich gevouwen tegenover hem ging zitten. Zo leken ze op twee wachtposten of stenen leeuwen aan weerskanten van de eiken deur, waarvoor de boom was geveld die Floris als zitplaats had uitgekozen. Een stronk zo dik als zijn arm lang was. De rode beuk stond nog overeind, de wijnkleurige bladeren wierpen bewegende schaduwen over het rieten dak en hun gezichten. Meerdere takken bogen door onder

hun eigen gewicht; het uitstrekken van een hand was genoeg om ze aan te raken. Floris was moe. Het was de trage moeheid van het land; hij had al dagen geen zwaard opgetild.

De tweeling sliep rustig ademend in de achterste van twee kamers, waar ook Floris' bed lag uitgespreid. Rebecca met haar arm over Rosanne heen, zelden omgekeerd.

Marthe keek op. 'Herinner je je de opzichter nog?'

'Heer Alexander?' Floris trok zijn wenkbrauwen op. 'Nee.' De man die in deze streek met zijn verweerde gezicht het leger had geleid, belastingen had ingevorderd, straffen ten uitvoer had gelegd. Hij had van grens tot grens bestuurstaken opgeraapt die de twee landheren voor vrouwe Jorinde hadden laten liggen, uit desinteresse of onkunde.

Tot Floris' zevende en ver daarvoor was het Alexander die het werk op de akkers organiseerde. Die de lijfeigenen – Marthe, Floris en de anderen – bos liet ontginnen, verdedigingswerken aanlegde en zorgde voor orde. Zijn soort orde. Omdat hij voor zich zag wat moest gebeuren of omdat niemand anders het deed. Altijd met zijn zweep als vastgekleefd aan zijn rechterhand.

Hij was de reden dat Jorinde nooit meer zoveel macht aan één persoon uit handen gaf. De reden dat zij sinds acht jaar regelmatig te voet in dit dorp en de andere over Markenrode verspreide dorpen te zien was. Ze besepte al vroeg dat ze niet overal tegelijk kon zijn en niet alles zelf kon doen, en dus had ze schoorvoetend bevoegdheden overgedragen aan Sindmar, de legerkapitein, en aan dorpshoofden en andere vrije mannen. Maar nooit zonder verantwoording achteraf.

Ja, inderdaad, ik hang als een vlieg om ze heen, zei ze soms en lachte, als Floris haar na een serie zwaardgevechten kwam opzoeken. *Ik kan nu eenmaal slecht geloven in de genialiteit van anderen naast mezelf.*

Ze wisten weinig meer van Alexander dan zijn naam. Niemand vroeg hem ooit iets, behalve toestemming of genade. Er was een afstand tussen hem en de mensen uit de dorpen. Fysiek: zijn huis, het enige van steen, lag een halve mijl voorbij de hutten van dit dorp en net te ver van de burcht. Halverwege. Maar ook door zijn torenende positie. Het was onzeker of hij die afstand bewust in stand hield of dat hij een leegte ervoer, eenzaamheid.

Ook dat had niemand hem durven vragen.

'Die ken ik niet,' zei Floris.

Marthe schudde bijna onmerkbaar haar hoofd, alsof ze moest lachen. Een beweging waardoor haar zwarte haar in golven naar voren viel. Ze had aan één kant een lok ingevlochten, achter haar hoofd langs, bijna tot aan de andere kant. Het was lang, tot voorbij haar schouderbladen, en het glansde, maar op een andere manier dan haar ogen. Ook zwarte ogen; ze waren enorm. Lange wimpers, dunne wenkbrauwen. Haar handen steunden op de grond. Werkhanden: kloven vol aarde, eelt, bloedblaren, rafelige nagels. Maar ook slanke, gespreide vingers. Haar lichaam een

geheel van in elkaar overvloeiende lijnen die voorzichtig verschoven als ze bewoog. Huid die nog nergens oud was geworden, egaal, soepel, met de kleur van het pleisterwerk op de muur naast haar. Gebroken wit. Floris' eigen huid.

Als Floris zijn arm uitstreekte, kon ze er moeiteloos onderdoor lopen. Er gingen geruchten dat de mensen uit Reyel, de streek waar Marthe vandaan kwam, van dwergen afstamden. Maar zelfs voor Reyel was Marthe klein.

Ze leek een schaalmodel, met eindeloos geduld vormgegeven. Maar Marthe was echt.

Het was een schoonheid die nooit onopgemerkt bleef. Die niet vergeten of gewoon werd.

'Negentien jaar geleden,' zei ze tegen hem, 'liep ik na het werk met Maria en Jonne naar huis. We waren altijd samen. Toen ook.

De blonde, de bruine krullen en het zwarte haar. De kleine, de kleinere en de kleinste.' Ze was tweeëndertig.

Floris probeerde zich haar voor te stellen op het oneffen pad in het licht van de zakkende zon. Een paar jaar jonger dan hij nu. Nog een fractie kleiner, smaller misschien. Balancerend tussen de twee oudere meisjes in alsof ze op een koord liep, zoals ze nu ook soms deed. Het kostte nauwelijks moeite.

Van Jonne herinnerde hij zich vooral haar koppigheid. Hoe ze zonder aarzelen de wereld indeelde in dingen die de moeite waard waren – weinig; haar vrienden – en dingen die haar aandacht en energie niet verdienden. En een moeilijk te missen lach herinnerde hij zich. Haar stem was helder, bijna schel.

Van Maria was hem de muziek bijgebleven. De muziek en een stil vermogen om vanaf de achtergrond mensen bij elkaar te houden.

'Het was winter,' vervolgde Marthe, 'net na Driekoningen. Veel was er niet te doen. Het was nog vroeg, eerder middag dan avond. De... heer Alexander liep een paar passen voor ons, dus we waren stil. Hij moest altijd dezelfde kant op richting het kasteel, alleen verder rechtdoor waar wij op een gegeven moment linksaf sloegen.'

'Weet ik, mam,' zei Floris.

Marthe had op drie verschillende plekken op Markenrode gewoond; dit was het derde huis. De eerste vier maanden, toen ze acht was, met haar oudere zus Rianna in een overvolle hut meer naar het noorden, aan de rivieroever. Daarna, toen een hongerende winter inviel, in het laatste huis van het dorp met Jonne, Maria en haar kinderen, en vijf anderen. Rianna had haar daar achtergelaten. Rianna noch Marthe had Floris ooit duidelijk uitgelegd waarom. Iets met te weinig eten. Hij was jaren geleden opgehouden het onderwerp aan te snijden en schrok er zelfs voor terug tegen de ene zus over de andere te beginnen. Hij was bang. Voor Marthes gepijnigde blikken en Rianna's verbitterde monologen.

Marthe vroeg wel vaak naar haar zus, en in plaats van een *vraag het haar zelf* terug te kaatsen had Floris geduldig koerier en bemiddelaar gespeeld. Hij besefte dat

Marthe het had geprobeerd, geprobeerd, geprobeerd, zelf vragen, doordringen, en haar tanden erop had stukgebeten.

Rianna van haar kant wist dat hij toch wel langskwam, al was het maar om te kijken hoeveel zijn jongste neefje Finn elke maand was gegroeid.

Ze zagen elkaar sowieso allemaal elke week in de kerk.

‘Heer Alexander draaide zich om en hield ons tegen,’ zei Marthe zacht. ‘Hij wachtte een tijd, ik weet niet hoe lang, stak een hand uit en raakte mijn wang aan, heel licht, en vroeg naar mijn naam.’ Ze sloeg haar ogen neer. Haar wimpers trilden. ‘Ik begreep er niets van. Hij zag me al meer dan vier jaar bijna elke dag. Hij had me zelf bij mijn ouders weggehaald. Ons. Rianna en mij en iedereen die hier opeens moest wonen en werken. We waren vervangers. Een geroofd kind, of twee, voor elke horige op Markenrode die de pokken niet had overleefd.’ Floris zou weer *weet ik* kunnen zeggen, maar hij wilde haar niet storen. En een deel van dit verhaal was ook nieuw. ‘Maar toen dacht ik na en kon ik me niet meer herinneren of hij mijn naam ooit wel had gezegd,’ zei Marthe. ‘Hij zag zoveel mensen. Hij moest zoveel onthouden. Een ander hoofd zou allang uit elkaar gebarsten zijn.’ Ze staaarde voor zich uit. ‘Er waren een paar namen die hij wist en die hij vaak noemde. Van mensen die hem tot last waren, of mensen met wie hij een doel had. Ik geloof niet,’ – ze stokte even – ‘dat ik daar toen bij hoorde. Ik denk dat hij me af en toe een of andere opdracht gaf, niet iets dat voor mij bedoeld was, maar een klusje dat iedereen kon doen, en me dan gelijk weer vergat.

Hij sloeg me ook nooit. De een had vaker met zijn zweep te maken dan de ander, dat weet je, maar ik niet. Ik nooit. Ik liep er alleen maar tussendoor en keek, en huilde soms, en hielp. Het leek wel of ik onzichtbaar was. De anderen maakten er grappen over, riepen hoe jaloers ze waren, maar er was altijd wel iemand die te bang was om te lachen en dan hielden we allemaal onze mond.

Maar nu viel ik hem op.

Ik zei *Ik heet Marthe*. Hij knikte en liet me los, en toen sleepten Jonne en Maria me allebei aan één arm mee naar huis, en onderweg vroegen we ons af en vroegen we elkaar wat dat was, maar al snel dachten we er niet meer aan.

We waren laat. Simon en Casper zagen het eten al koud worden. En Michiel, natuurlijk, die toen nog geen vijf was.’ De oudste zoon van Maria, maar niet van Simon – van de man en het leven voor Markenrode en voor Simon.

‘We aten erwten. Dat weet ik nog. Erwten zonder spek, want dat was op.’

Jij hebt een veel te goed geheugen voor de verkeerde dingen! zuchtte Susanna vaak. En wat voor Floris gold, was nog twintig keer zo waar voor Marthe, maar hij was zich ervan bewust dat hij nu meer dan anders zijn geduld met haar moest bewaren.

Misschien was dit juist iets wat Susanna zou begrijpen, want zij onthield altijd precies wat ze op welke dag gegeten had en of het aangebrand was, of er genoeg zout in zat, wat voor weer het was, wie er tegenover haar zat.

‘Zo ging het altijd,’ zei Marthe. ‘De mannen kookten en wij kwamen te laat. We waren vreemd.’

Op die woorden kon Floris alleen maar knikken.

De meeste kinderen die na de pokkenepidemie over leegstaande huizen verdeeld werden om zichzelf te redden, splitsten zich na een paar jaar op in gezinnen. Om kopieën van de levens te leven die ze zouden hebben geleid op de verschillende plekken waar ze vandaan kwamen. Ze vierden Allerheiligen en huwelijkten hun kinderen uit alsof ze niet door Alexander uit hun verband gerukt waren.

Behalve een paar, zoals Casper, Jonne, Maria, Simon en Marthe. Zij bleven vasthouden aan hun eigen door toeval samengestelde huishouden. Een echtpaar: Simon en Maria, met later vijf kinderen. Twee ongetrouwde meisjes: Marthe en Jonne. Een jongen alleen: Casper. Een zelfs voor de burens onheldere wirwar van gegroeide gewoonten, ongeschreven regels en een aparte woordenschat.

Floris had altijd het gevoel dat zijn moeders vriendengroep was verleerd om ergens anders bij te horen dan heel dicht bij elkaar. Of misschien hadden ze dat nooit gekund, omdat het nooit nodig was geweest.

‘Hoe dan ook.’ Marthe keek naar beneden. ‘Ik denk niet dat de opzichter daarna mijn naam nog een keer vergat. Of mijn gezicht.’

En toen voelde ik de zweep voor het eerst, en moest er meteen aan wennen, want opeens werd op alles wat ik deed gelet en volgde ik elk bevel verkeerd op, of te langzaam, of niet helemaal, en dat werd afgestraft. Hij sloeg me vaak, bijna elke dag, en hield zich niet in.’

Floris realiseerde zich dat ze dit alles waarschijnlijk pas achteraf bedacht had. De tijdvakken, de overgangen. Na het beleg van Markenrode en Alexanders verbanning had het acht jaar gekost om de noordwestertoren weer op te bouwen en de schade aan huizen en velden te herstellen. De eerste vier jaar onderbroken door nieuwe oorlogen. Die acht jaar moest Marthe gebruikt hebben om haar eigen toren van herinneringen te bouwen, om bovenop te klimmen en van landkaarthoogte terug te kijken. Die afstand kon ze nu nemen omdat die er was. Nu ze wist wat er daarna gebeurde en het was van pijn over wat achter haar lag was opgetrokken – een beetje. Toen, in de tijd waarover ze vertelde, was er geen afstand. Geen tijd om terug te denken, geen tijd voor oorzaak en gevolg. Ze was twaalf of dertien en werkte op het land en sliep, niet veel meer.

Haar stem klonk anders dan de stem waarmee ze meestal verhalen vertelde. Maar dit verhaal verschilde ook van haar ridderverhalen op andere avonden, en zeker van de verhalen die ze spontaan zelf verzong, vol pratende gebruiksvoorwerpen en absurde eindes.

Nee, dit was geen vloeiend verhaal. Het was een ingestudeerd, gestameld verhaal.

‘Tot hij me een paar maanden later, in april, meenam en de deur van zijn huis achter ons dichttrok.’

‘En wat gebeurde er?’ Floris wist niet zeker of dat een domme vraag was, en nog minder of hij haar wilde horen antwoorden als de vraag zo dom was als hij dacht.

Marthe schudde haar hoofd en knipperde, knipperde druppels uit haar wimpers. ‘Ik had geen idee wat er gebeurde.’ Hij zag haar vechten om hem aan te kijken. ‘Anderen moesten me later vertellen wat er gebeurd was.

Ik wist niets en niets en niets.’ Ze snikte, een veel te bekend geluid, maar zijn handen leken vastgelijmd aan zijn kin. Hij kon alleen maar kijken. ‘Ze moesten me uitleggen wat *met iemand slapen* betekende. Ik moest leren wat zwanger was en hoe dat voelde, voordat Anne werd geboren.’

Zijn zus. Of zusje, inmiddels, allang, maar het kostte nog steeds moeite haar zo te zien. Haar naam was al zo lang niet hardop gezegd dat Floris verstrakte bij de klank. Over haar praten was niet nodig geweest. Floris en Marthe wisten van elkaar dat ze allebei aan haar dachten, en waarom ze altijd negen zou blijven, op twee weken na tien.

Toen ze verder praatte, was het dit keer Floris die zijn hoofd bleef schudden, afwerend.

‘Ja, ik heb zijn bed gedeeld, en hij het mijne, omdat ik dertien was en veertien en vijftien en zestien en drieëntwintig en vierentwintig. Elf jaar lang.’ Ze drong de tranen terug. Ze wilde nooit huilen, en al helemaal nooit huilen en praten tegelijk. Maar de snikken bleven komen, en Floris begreep nu dat ze daar nooit enige invloed op had gehad. Ze tilde haar hoofd weer op. ‘Hij is je vader, Floris.’

Nee.

Hij had een vader gehad die hij met *heer* had aangesproken en die hem ’s nachts had doen huilen van angst. Een vader die hem het woord *bloed* had geleerd voordat hij *kleur* kon zeggen, of *brood*, of *bedankt*. *Gras*.

Vader.

‘Wonen we daarom hier?’ Was dat het enige dat hij kon uitbrengen?

Blijkbaar.

Iedereen wist dat Marthe op haar dertiende naar het huis onder de rode beuk was vertrokken. Ook Floris had altijd geweten dat ze jong was geweest. Hij had er alleen nooit veel gedachten aan verspild hoe jong. Op Markenrode was bijna geen meisje boven de vijftien te vinden dat niet getrouwd was. Hij was ervan uitgegaan dat ook Marthe toen een man had. Gehad.

‘Is dat de reden?’ Hij hief met een ruk zijn hoofd op. ‘Zodat hij niet over zes slapende mensen heen hoefde te klimmen om jou aan te kunnen raken?’

‘Floris.’ Zelfs die waarschuwing klonk zacht, met wijd open ogen en verdedigende handen.

Marthe verhief nooit haar stem. Niet dat ze geen wil had. Niet dat ze die nooit naar buiten liet blijken. Ze maakte het Floris en de tweeling op andere manieren duidelijk als ze het ergens niet mee eens was. Met een *hé*, met lichaamstaal of met het

herhalen van hun namen, zoals nu. En altijd met uitleg als dat kon.

Floris had haar alleen horen schreeuwen van pijn, niet van woede.

Ze lachte niet voluit, vaak niet hoorbaar, en haar glimlach was er een met alleen haar mond.

Ze had waarschijnlijk geleerd alles in stilte te doen, of gedempt, zelfs ademen.

Hij had altijd gedacht dat ze nu eenmaal zo was, zo geboren, zoals de meeste dingen die *nu eenmaal* zo waren zonder dat iemand zich afvroeg waarom.

‘Is hij hier geweest?’ Het was eruit voor hij op zijn tong kon bijten. Met een hoofdknik naar de ruimte achter de deuropening. De ene kamer waar het vuur langzaam uitdoofde en de andere waar zijn zusjes sliepen. Waar ook Floris altijd had geslapen en nooit iemand anders had zien of horen bewegen. Hij dacht aan Alexander, hoe diep hij zich voorovergebogen moest hebben om zichzelf niet aan de deurpost te verwonden. Floris kon zelfs onder de punt van het dak lang niet rechtop staan. *Ik groei dit huis voorbij*, zei hij vaak, maar als Marthe dan glimlachend voorstelde om een eigen huis te zoeken, trok hij zich haastig terug.

Onvoorstelbaar. ‘Hier binnen?’

Marthe was weg. Soms raakten haar ogen hun uitdrukking kwijt en staaarde ze recht vooruit terwijl om haar heen de dingen verder gingen met gebeuren.

Floris reikte naar haar handen. Haar handen waren veilig.

Misschien had Alexander nooit haar hand vastgepakt. Redeneerde hij nu. Vroeger probeerde hij gewoon.

Hij vlocht langzaam hun vingers door elkaar, twintig in totaal, droge gebarsten huid. Hij liet zijn duimen lange banen maken over de rug van haar handen en hield zijn ogen gefixeerd op haar gezicht.

Hij kon zijn hoofd wel stukslaan op de grond.

Niet aan slaan denken.

‘Marthe,’ ademde hij, zacht maar duidelijk. *Mam* werkte niet. Haar naam. ‘Mar-the. Bij me blijven.’

Hij voelde haar vingers aanspannen. Ze hield ook zijn handen vast, nu. Twee richtingen. Ze kneep terug, en ze keek hem aan.

‘Het spijt me,’ fluisterde Floris. ‘Vertel verder. Alsjeblieft.’

‘Ja, lieverd,’ antwoordde ze, ook op fluistertoon. ‘Daarom wonen we hier. En daarom wonen we nog steeds hier, wilde ik zeggen.’

Ik wilde verhuizen zodra ik wist dat Anne eraan kwam. Al wist ik toen nog lang niet wie ze was, en dat ze jouw zus zou worden.’ Marthe glimlachte aarzelend voor zich uit, tot een huivering over haar ruggengraat joeg. ‘Ik moest weg.’

Nee, ik zeg het verkeerd. Ik wilde dat huis niet uit, en met één hand hield ik me er tot het laatste moment aan vast, maar ik kon niet anders. Het ging niet langer.’ Ze kneep haar ogen dicht en opende ze weer. ‘Je moet weten dat heer Alexander me zou doden als iemand erachter kwam. *Geen woord. Tegen niemand.*’

Ik zou dood zijn, en iedereen met wie ik te lang praatte. Dat zei hij. Niet met zoveel woorden, en maar één keer, maar het was genoeg.’

‘Dus niemand wist dit?’ Floris streek met een hand over zijn gezicht, alsof hij iets uit wilde wissen. ‘Zelfs Jonne niet?’

‘Ze konden alleen maar raden,’ zei Marthe. ‘Ze wisten wel wat er aan de hand was, hoe ik ook probeerde het bij me te houden, maar niet wie, niet hoe.’

Maar het was wachten op inslaande bliksem, Floris. Alleen maar afwachten tot ik doorsloeg, tot iemand er uit zichzelf op kwam, of totdat iemand op een nacht wakker zou worden.’ Ze stakte. ‘Als hij me kwam halen.’

Het was zo vol. Het was een krap huis, niet groter dan dit. En al was het maar kleine Lotte, hij zou niet gearzeld hebben zijn zwaard te trekken, en een keel is snel doorgesneden.’ Floris volgde een traan met zijn ogen, een spoor langs haar wang omlaag. ‘En mijn vrienden — ze zouden hem hebben willen vermoorden. Je kent Jonne. Je kent Casper, vooral op het laatst, toen hij haast geen stukje huid meer over had waar de zweep niet geweest was. Ze waren veranderd.’

Ik weet niet wat ze gedaan hadden. Iets. Iets overhaast kansloos stoms.

Ze zouden hem aangevallen hebben, en hij zou ze onderscheppen en afmaken. Allemaal.

Ik kon niets zeggen.’ Wanhoop die Floris bijna aan kon raken. ‘En dat wilde ik ook niet, voor een deel. Ik wilde alles bij het oude laten. Niet nog meer overhoop halen.’

Al die vragen. Ze waren zo lief. Al die angst, al die zorgen, en waarvoor? Voor mij? Ik? Ik kon alleen maar huilen. Ik was niets waard, geen bezorgdheid, geen eten of niets. Wie was ik om dat van ze aan te nemen en niets terug te geven? Wat heb ik ooit voor hen gedaan? Ik was niet sterk. Ik ving geen vis en wist niets van jagen. Ik kon niet zingen. Ik kookte af en toe en vertelde verhalen. Dat was het.

Nee.

Dit was mijn angst. Mijn kind. Ze begrepen het niet, ik begreep mezelf niet eens.

Zij hadden niets gedaan om dit te verdienen. Het enige wat ze hadden gedaan was mij in huis nemen. Een vergissing die ik maar op één manier ongedaan kon maken. Uit mezelf vertrekken, want wegsturen zouden ze me niet.

Toen bouwden Simon en Casper dit huis voor me. Voor ons.’ De rust in Marthes stem keerde terug, na een serie bijna zonder ademhalen uitgesproken woorden. ‘Casper keek naar me en zei: *Goed, als jij nu eenmaal dat waanidee in je hoofd hebt dat je ons in de steek moet laten, dan ben je in staat om in de regen op het gras te gaan slapen zonder onze hulp. Dus we kunnen maar beter zorgen dat er een dak komt.*’

Floris hoorde het Casper zeggen. Een warme stem met lachrimpeltjes. Zangstem.

Klein en gedrongen; asblonde krullen en grijze ogen onder zijn strohoed. Een van de grappigste mensen op Markenrode, volgens Marthe. Maar Floris was te jong geweest voor een groot deel van zijn humor; hij was slim, Casper. Hij was de zoon

van een visser aan de kust.

‘En de avond dat ze besloten om Markenrode te laten liggen waar het lag en na veertien jaar terug naar huis te gaan,’ zei Marthe, ‘of ergens anders heen als huis ondertussen verdwenen was, kwamen ze een voor een hier aan de deur.’

Floris hield zijn hoofd schuin, want ze was opnieuw op een punt beland dat hij kende. Het was tien jaar terug dat Simon, Jonne, Casper, Maria en de vijf kinderen Markenrode verlieten, omdat hier alleen pijn te halen viel en honger en weggegooid werk voor iemand anders. Waarom toen? Nog steeds was het enige antwoord dat Floris kon bedenken: *Waarom niet?*

Misschien was er in dat jaar iets gebeurd dat langs Floris heen was gegaan. Of het was omdat de tweeling, Rosa en Lucas, toen bijna drie was: oud genoeg om redelijke afstanden te lopen en nog niet te zwaar om lang achter elkaar te dragen.

Ze waren simpelweg op een nacht onder Alexanders zweep vandaan gelopen. Alsof het niets was.

Ze waren *horigen*, inbegrepen bij het land, maar ze wisten nog te goed dat dat vroeger anders was. Dat Alexander horigen van ze gemaakt had, zodat ze nooit helemaal bij Markenrode gingen horen of in hun slaafse rol groeiden. Jonne was geboren als lijfeigene van de graaf van Raamsburgh. Maar toch.

Had Floris het moeten zien aankomen?

‘Weet je nog?’ vroeg Marthe.

‘Ik was vijf,’ zei Floris kort. ‘Ik sliep.’

‘Ja. Wat was je klein.’ Ze glimlachte even. ‘Ze kwamen allemaal langs. Alle vier; de kinderen niet.’

De kinderen van Maria en Simon. Voor Floris hielden ze het midden tussen vrienden, neefjes en nichtjes, broers en zussen. Michiel, Lotte, Ide, Lucas en Rosa die Rosanne de helft van haar naam had gegeven. De oudste drie hadden Floris leren lopen op de open plek voor de deur, vertelde Marthe altijd. Ze hadden gejuicht toen hij zonder hulp en zonder te vallen van Michiel naar Lottes uitgestrekte armen wankelde, terwijl Anne in kleermakerszit schuin achter hen zat en sarcastische opmerkingen maakte waar vooral Jonne en Casper hard om moesten lachen.

‘Ze wilden dat wij met ze mee gingen, Anna, jij en ik,’ vervolgde Marthe, Anne omvormend tot Anna, zoals iedereen in het noorden deed met geliefde namen. ‘Ze kwamen me overhalen om ze te volgen. Allemaal met een andere reden, en de een met een langer verhaal dan de ander. Maria bleef maar heel kort, en ze zei bijna niets.

En toen dat niet lukte, namen ze afscheid. Alleen Jonne hield aan. *Ik neem geen afscheid van jou, Marth. Daar doe ik niet aan. En trouwens, jij gaat mee.*’

‘Maar je bleef hier,’ zei Floris en wierp een blik rondom de plek waar ze zaten, de eiken en beuken om hen heen en de naaldbomen in de verte.

‘Wij bleven hier,’ herhaalde Marthe. ‘Ze zouden geen enkele kans gemaakt hebben

als ik Anna en jou had meegenomen en achter ze aan was gegaan. Wij konden niet zomaar de grens over lopen alsof we een avondwandeling gingen maken.’ Ze haakte haar blik in die van Floris. ‘Ik weet dat je dat nooit hebt begrepen. Je hebt me wel duizend keer gevraagd waarom. Luister.

Het is waar dat heer Alexander de achtervolging inzette zodra hij zag dat die negen mensen misten.’ Marthe boog haar hoofd. Schokkende schouders. ‘Maar hij was vroeg terug, dezelfde dag nog, en had niemand bij zich. En het was niet dat ze onvindbaar waren. Ze waren met zoveel. Ze kwamen niet snel vooruit. Ik kon wakker liggen en bidden dat de tweeling lang genoeg stil bleef en dat Caspers been het een nacht zou houden, maar veel maakte het niet uit.

Hij wilde ze niet vinden, Floris. Anders zou hij langer hebben gezocht, en met resultaat.

Hij ging ze achterna omdat hij geen keus had. Omdat het anders een vreemde indruk zou maken op heer Robert. Niet voor zichzelf.

Ik denk,’ ze haalde adem, ‘dat Simon, Jonne, Maria en de rest, tot Lucas aan toe, hem gestolen konden worden. Ze kostten hem meer dan ze opbrachten voor Markenrode. Simon, die dacht dat hij alles wist, en vooral Casper die precies bleef doen waar hij zelf zin in had, in het eerste jaar hier net zo goed als in het veertiende.’ Marthe was altijd beter geweest in het verwoorden van andermans gedachten. ‘Ze zaten hem in de weg. En ze stonden tussen hem en mij in, door altijd op me te letten en voor me te zorgen.

Maar ze bleven lijfeigenen, bezittingen van de landheer, en daarom was hij verplicht ze hier te houden en te straffen. Terwijl ik...’ Floris zag hoe haar nagels zich in haar handpalmen drongen. ‘Ik ook. Maar ik had nog een reden. Ik was heer Alexanders persoonlijke bezit. Van hem.

Als ik met hen was vertrokken, was niemand van ons ontsnapt, en ik weet niet wie er dan nu nog had geleefd.’ Zwak gefluister. ‘Mij had hij nooit laten gaan.

Dat dacht ik toen, maar dat kon ik niemand uitleggen, en ze verklaarden me een voor een voor gek dat ik bleef. Ze weigerden me achter te laten, maar het was de enige manier.

Zekerheid had ik niet, maar ik durfde niets te riskeren. Niet waar het om negen levens ging. En wat voor levens.

Maar misschien geef ik mezelf daarmee te veel eer. Maak ik me belangrijker dan ik voor de opzichter was.’

‘Gaf je jezelf maar eens wat meer eer,’ mompelde Floris. Nee, Marthe zette zichzelf nooit op de voorgrond. Ze dacht altijd eerst aan anderen. En had nooit een goed woord over voor zichzelf. Het was alsof ze niet wist hoe ze eruitzag, ondanks alle blikken en het gepraat.

Zijn moeder had waarschijnlijk nooit haar hoofd in de schoot van een man gelegd en naar lachende ogen opgekeken. Ze was in beslag genomen voor ze aarzelend haar

armen om een jongen heen kon slaan.

Ze begreep niet welk gevoel in Floris opwelde als hij *Susanna* zei, al smaakte haar naam de laatste drie dagen vooral naar pijn. Ze kon zich er alleen een voorstelling van maken en navertellen wat ze om zich heen had gezien: een kus op een voorhoofd alsof iemand het meende, verlegen geworpen blikken, gesprekken die maar voor twee mensen ergens op sloegen. En toch geloofde Floris niet dat er iets miste aan zijn idee van liefde, dat gebaseerd was op weinig meer dan Marthes verhalen. Hij had het gevoel herkend zodra hij het tegen het lijf liep, en hij had geweten waar hij het moest laten.

Marthe trok haar benen op, voeten onder haar rok, en verborg haar hoofd tussen haar knieën. ‘Het spijt me zo.’

‘Nee, verdomme!’ Floris trok haar handen voor haar gezicht weg. ‘Spijt heb je van keuzes.’

Ze zweeg en maakte geen aanstalten meer de tranen weg te vegen. Het was een ongelijke strijd.

‘Ik dacht altijd dat mijn vader dood was,’ zei Floris ten slotte. ‘Dat je het nooit over hem had omdat je hem dan nog erger zou missen.’ Een soldaat met een te diepe zwaardhouw in zijn borst, opgelopen bij een van de veldslagen van de landheer. Een herder, afgedwaald, overvallen en doodgeslagen door rovers. Een horige die op een koude dag zijn eigen ziel had uitgehoest op de akkers. Hij had zoveel verklaringen, kinderlijke en meer geloofwaardige. Ook Floris kon verhalen verzinnen, als hij wilde. ‘Dat je daarom huilde.’

‘Dood?’ Marthe schonk hem een glimlach als de resten van een muis, door een kat op de drempel gelegd; goed bedoeld en totaal nutteloos. ‘En de tweeling dan, jongen?’

Rosanne en Rebecca waren geboren drie maanden nadat Alexander oostwaarts was gereden, op een nacht dicht tegen Kerstmis aan.

Marthe was alleen geweest. Na Simon had hun dorp geen heelmeester of vroedvrouw meer gehad. Ze had Floris een stuk brood meegegeven en hem met een mond die af en toe vertrok gevraagd om een paar uur bij het vuur van zijn tante Rianna te gaan zitten, of bij *Susanna* in de kasteelkeuken. Hij had zonder weerwoord een kus op haar wang gedrukt en zijn mantel omgeslagen; hij wist dat ze hem niet zou wegsturen als er een andere oplossing was. Hij verkoos de tocht van een uur naar de burcht boven het misprijzende gezicht van zijn oom Alwin. En toen *Susanna* en hij de volgende ochtend het pad af holden en de deur van het huis onder de rode beuk openduwden, kregen ze allebei een zusje in hun armen bij het ontbijt.

‘En je broertjes dan?’

In zijn hoofd hoorde Floris nog een baby huilen. Zo zacht dat het uit een ander huis leek te komen, maar het werd alleen maar zachter als je dichterbij kwam, zodat je aan je eigen gehoor ging twijfelen. Floris was amper drie jaar ouder geweest dan het

jongetje dat zo had gehuild, en hij kon zich het gezicht dat erbij hoorde niet voor de geest halen. Alleen hoe Marthe hem twee dagen tegen zich aan was blijven drukken, twee keer zo lang als het huilen had geduurd, totdat Simon haar vingers een voor een uit elkaar moest haken alsof hij een touw uit de knoop haalde.

En ze hadden hem verteld dat er nog een kindje was geweest, voor Floris' geboorte, dat dwars had gelegen in haar buik. Een vervormd lichaampje met onvolgroeide ledematen dat nooit buitenlucht had ingeademd.

‘Daar heb ik nooit over nagedacht,’ fluisterde Floris. ‘Ik weet niet meer wat ik dacht.’

Hij probeerde haar blik opnieuw te vangen. ‘Maar waarom heeft hij nooit iets laten merken?’

Zeven jaar lang hadden Alexander en Floris op loopafstand van elkaar geleefd. Hij was bijna elke dag binnen zijn vaders handbereik geweest, en Alexander had hem net zo behandeld als hij alle kinderen behandelde. Als stukken hout die terugstuiterden en een droog, onverschillig geluid maakten als hij ze op de grond gooide. Te bewerken tot elke vorm, maakbaar, bruikbaar voor allerlei doelen.

Ze hadden niet gepraat. Er was een verschil, zoals tussen kijken naar en aankijken.

Floris. Waar leven paarden van volgens jou, en ossen, en koeien? Van de wind?

Nee, heer.

Wat doe jij hier dan? En jij, en jij?

Opgaan in de massa was veiliger dan Alexanders aandacht trekken, maar dat was toen hij alleen nog een vader wilde en een moeder had.

Misschien had hij wel meer of bijzonderder aandacht gewild, of in elk geval de keus.

De lijfeigenen maakten wel onderscheid, in standen, families, vriendengroepen, beroepen. Floris zag nu pas in dat ze hem ook toen niet als onderdeel van hun massa hadden gezien. En waarom ze Marthe definitief hadden buitengesloten, uitgelachen en gehaat.

Marthe ademde in. ‘Hij had niets aan jullie. Er viel geen eer te behalen aan jullie,’ zei ze. Het klonk verontschuldigend, maar het waren lege excuses, voor dingen waar ze zelf geen hand in had gehad. ‘Niet aan Anne. Niet aan jou. Zeker aan Daniël en Stan niet.’ Stan was haar eigen samentrekking van Sebastian, zijn oudste doodgeboren babybroertje. Daniël had één dag geleefd.

‘Hoe bedoel je? Waardeloze slavenkinderen die we waren?’

In zonde, want buiten een huwelijk geboren kinderen, met tegenzin gedoopt. Floris herinnerde zich de blik van de priester nadat hij met Rosanne in zijn armen naar de kerk was gelopen, terwijl Marthe naast hem Rebecca droeg.

Onbedoeld afval. En misschien lag het niet alleen aan hun status. Misschien hadden ook Anne, Floris en heel kort Stan en Daniël in de weg gestaan, net als Marthes vrienden. Tussen de opzichter en hun moeders lichte huid in.

Er schoof een beeld voor Floris' ogen. Wazig door bloed dat uit zijn haar en van zijn voorhoofd in zijn ogen drupte. Acht jaar geleden: hij was zeven. Een onbekend meisje had haar armen als een stoel om hem heen gevouwen en hem naar ooghoogte opgetild. Stof tegen stukgeranselde stof: zijn hemd. Floris probeerde Marthe scherp te stellen op een aantal passen afstand. Dat was moeilijker door de zomers dichte struiken tussen de huizen waarachter ze zich verscholen.

Waarom? wilde Floris vragen, maar hij hoorde Jorinde naast hem scherp inademen. Pijn lekte uit alle wonden tussen zijn gedachten door. Hij zag zijn moeder met Alexander zo dicht achter haar dat de scheidslijn tussen hen vervaagde. Niet genoeg voor de arm die om haar buik lag en haar strakker tegen zich aan trok. Ze was zwanger van de tweeling, toen. De laatste maanden onder de opzichter, maar niemand wist dat nog op dat moment. Zijn mond in Marthes hals. Zijn ogen waren dicht. Marthes ogen waren de open ogen die overal langsheen keken, die Floris vaak wakker moest maken. Haar borsten drukten tegen de vaalwitte stof van haar jurk en tegen Alexanders vingertoppen die eronder schoven.

Floris knipperde en miste hoe Marthe bewoog, zich omdraaide. Heen en weer geaatste woorden. Zijn naam viel. Alexander sloeg haar tegen de grond en verdween uit het zicht terwijl Floris' hoofd tegen de borst van het meisje zakte.

Niet zijn moeder. Zijn ouders.

Geen weduwe, maar nooit getrouwd geweest, alleen steeds weer gebruikt.

Floris riep de gezichten van Rebecca en Rosanne op. Exacte kopieën van elkaar, maar de trekken geleend van twee andere gezichten. Hij had altijd alleen Marthe in de tweeling gezien, maar het was een sjabloon ingevuld met Alexanders kleuren. Haar grote, door donkere wimpers omrande ogen, zijn ijsblauw. Marthes gezichtsvorm met de moeiteloze overgang naar hals en sleutelbeen. Zijn bleke huid die snel verbrandde, zonder sproeten. Haar fijne haar, dat bij Floris' twee zusjes tot hun middel viel, maar dan rossig. De kleur veranderde mee met de seizoenen: nu opgebleekt tot bijna blond, in de winter haast dieprood.

Haar mond, maar een neus die niet bij Marthe hoorde.

Floris had donker haar en donkere ogen.

Het was waar. Hij moest golven woede en misselijkheid inslikken.

Alles was waar.

‘Waarom heb je hierover gelogen?’ vroeg Floris.

‘Ik heb nooit gezegd dat hij dood was,’ antwoordde Marthe. ‘Ik heb nooit ja gezegd op die vraag. Dat maakte jij ervan.’

‘Nee, dat klopt,’ zei hij donker. ‘Je zei helemaal niets. Dat is ook een soort oneerlijkheid.’

‘En wat als het waar is?’ fluisterde Marthe. ‘Voor hetzelfde geld leeft hij inderdaad niet meer.’

In de acht jaar dat Alexanders ballingschap tot nu toe had geduurd, kon hij

afgeslacht zijn op een of ander kruispunt, opgehangen voor de galgenpoort van een stad of doodgevroren langs de kant van de weg. Iedereen die hem herkende kon hem straffeloos ombrengen.

Er was geen bescherming voor wie eenmaal uitgebannen was.

Of hij kon gewoon gestorven zijn, de zestig gepasseerd. Toen Marthe klein was had het grijs zich al een plaats toegeëigend in zijn haar.

‘En? Dan heb je misschien een deel van de afgelopen acht jaar niet gelogen.’ Floris schudde zijn hoofd, dempte zijn stem. ‘Waarom heeft vrouwe Jorinde er toen niet meteen een eind aan gemaakt?’

Dan zouden we hier niet zo lang bij stil hoeven staan.’ Dan hadden ze zekerheid gehad. Veiligheid.

‘Omdat ze besloten heeft hem te verbannen,’ zei Marthe op een toon die tegenspraak de pas af wilde snijden. ‘Als ze hem ter dood had veroordeeld, dan had ze dat om haar eigen redenen moeten doen, of in het belang van Markenrode. Niet om mij.

Dat was niet eerlijk geweest.

Ik denk dat ze mij steeds in haar achterhoofd had, maar het was niet goed.’

‘Eerlijk!’ herhaalde hij vol ongelooft.

‘Nee, Floris, genoeg!’ Haar ogen, wijd open. ‘Ik wilde dat niet. Weet je waar dit over gaat?’

Over iemand dood willen.’

Eerlijk? Ze had hem net zo goed direct kunnen doden. Nu heeft ze de verantwoordelijkheid alleen maar afgeschoven. Vogelvrij. Zij doet het zelf niet, maar verder mag iedereen het?

Het bleef stil in het donker, tot Marthe ineens zijn hand greep. ‘Lieverd.’ Ze kneep, het deed bijna pijn. ‘Maakt het echt zoveel verschil? Verandert er iets?’

Ja, je bent zijn zoon. Maar je blijft ook nog steeds mijn zoon. Jullie zijn mijn kinderen. Allemaal.’

‘Wat heb jij te zeggen over wat het mij uitmaakt?’ Floris trok zijn hand terug. ‘Hoe kan het geen verschil maken? Jij bepaalt niet hoeveel dit mij doet.’

Marthe zweeg lange tijd.

‘Je wilde weten wie je vader is,’ zei ze uiteindelijk. ‘Dit is hem. Dat is het. Nu weet je wie hij is.’

‘Dacht je dat?’ vlamde Floris op. ‘Onzin.

Ik weet wat hij gedaan heeft.’ Hij probeerde niets voor zich te zien. ‘Wat hij jou aangedaan heeft. En dat hij daarvoor niet lang genoeg kan branden.

Maar ik heb geen idee wie hij is. Dat heeft niemand. Jij’ — hij keek haar lang aan — ‘jij komt er misschien nog het dichtst bij, maar jij kent hem ook niet.

Je weet niet wie zijn familie is, of waar hij aan dacht als hij ’s avonds naar huis liep. Je weet niet of hij wel eens iets belangrijks is kwijtgeraakt, of hij kon schaken, waar hij spijt van had, wat voor dingen hem aan het lachen maakten. Of hij bier of wijn

dronk bij het eten.’

‘Wijn,’ zei Marthe tegen de bomen. ‘Rode wijn. En donker bier, soms.’

Floris liet twee machteloze handen zakken.

Hij overbrugde een armlengte en omhelsde haar. Hij hield haar heel lang vast. Ze rook naar houtrook en gras met iets ertussendoor, rozemarijn of munt. Hij lette op hoe ze aanvoelde in zijn armen: hij wist uit ervaring dat hij moest loslaten zodra ze verstrakte tegen hem aan. Hij had alleen nooit geweten waarom. Maar Marthe omarmde hem terug.

‘Ben je moe, mam?’ vroeg hij zacht toen hij eindelijk afstand nam. Hij moest haar die dingen vragen. ‘Ik zou moe zijn. Ga maar slapen.’ Hij trok een mondhoek op. ‘Al anderhalf jaar niet gedroomd, toch, Januari?’ Ze gaven elkaar soms de namen van hun maanden, omdat die elkaar in een rij opvolgden: de tweeling geboren in december, Marthe in januari, februari voor Anne, maart voor Floris. ‘Laten we daar twee jaar van proberen te maken.’

Floris had altijd gedacht dat haar nachtmerries vol zaten met geschreeuw en het geluid van een zweep tegen een gebogen rug. Met de geur van verschroeide huid en eerder de angst voor pijn dan de pijn zelf. Dezelfde dromen die Floris wel eens had en die waarschijnlijk het hele dorp langsgingen.

Nu begreep hij dat Marthes dromen waarschijnlijk meer gingen over de zachte aanrakingen.

Hij wist bijna zeker dat er ook een meisje in voorkwam, een dochter met een ongewone stem en handen zo koud als februari.

Marthe hield hem een stuk van zich af, zijn schouders omklemmend. ‘Ik ben trots op je, Maart.’

Floris dook voor haar uit de deur door en deed de tussendeur pas dicht toen hij zeker wist dat ze hem gevolgd was en haar bed naast het vuur opzocht. Hij sloeg op de tast zijn dekens open en fluisterde een ‘hallo’ in het oor van Rebecca, die overdwars was beland met Rosannes rug in haar knieholtes. Rosanne sliep plat op haar buik, haar ledematen naar vier kanten onregelmatig uitgespreid.

Rebecca werd niet wakker, of antwoordde niet omdat ze voelde dat hij zijn gedachten er niet bij had.

Hij strekte zich uit op zijn matras, dat ook vanavond niet meer werd dan aan elkaar genaaide restjes stof gevuld met stro. *Nee, ik heb weer niet lekker geslapen*, klaagde hij vaak tegen zijn zusjes als ze ontbeten, *want mama heeft nog steeds geen bed voor me getoverd*.

Dat is omdat ik wil dat je zelf leert toveren, zei Marthe dan, maar Floris had het altijd te druk.

Hij vouwde zijn armen achter zijn hoofd.

Uren later vroeg hij zich af hoe lang hij nog in die houding naar het plafond zou liggen kijken zonder dat zijn ogen dicht vielen. Hij kon niet slapen. Hij wilde niet

slapen en morgen hooi van het land halen en weten waarom hij zich aangestaard voelde.

Als Floris zijn ouders samen had gezien, dan had iedereen het gezien. Of in elk geval één persoon die zijn mond voorbij praatte en zorgde dat het gescheld en gefluister meer regel dan uitzondering werd.

Meestal draaide hij de mensen die kletsten de rug toe en ging op zoek naar ander gezelschap. Floris had vrienden, en dat had hem niet bovengemiddeld veel moeite gekost. En Susanna was er geweest.

En als ontwijken geen optie was, als ze hem fysiek de weg versperden of gerichte vragen begonnen te stellen, dan vroeg hij alleen rustig: *Waar heb jij het over?* En dat had hij in alle eerlijkheid niet geweten. Later hakte hij dan met opgespaarde woede en onbegrip in op iemand die de slagen met een even lang zwaard opving. Op het toernooiveld, waar hij zeker wist dat het een spel bleef en de verwachtingen over en weer duidelijk waren.

Hij had een keer een oudere man, Reyner, opgetild aan een handvol kraag van zijn cape en hem weer op de grond laten vallen, toen hij Rosanne aan het huilen had gemaakt.

Ik ben trots op je.

Maar Floris was te lang te trots op zichzelf geweest. Zonder goede reden. Niet goed genoeg om wie dan ook voor de gek te houden, zeker Susanna niet. En Marthe had niet eens trots voor zichzelf overgehouden.

Hij vroeg zich af of de mensen van het dorp steeds aan iemand anders hadden gedacht als ze hem zijn zwaard zagen trekken. Of sommige woorden die Floris zei en de manier waarop hij zijn voeten neerzette ze herinnerden aan een man die nooit meer terug hoorde te komen.

Floris, Rebecca en Rosanne waren zout, handenvol zout in open wonden achtergelaten door de zweep en de handen van Alexander.

Het enige wat hij kon doen was die pijn verlichten. Door zich los te rukken van Markenrode.

Hij wilde niet meer dat Marthe, bewust of onbewust, ineenkromp als ze hem zag aankomen van zo ver dat hij alleen een silhouet was. Hij wilde niet dat ze dan boos op zichzelf werd en tegen hem zei dat het aan haar lag. *Waar schrik ik niet van?*

Floris had nooit speciaal gelet op haar houding rondom mannen. Maar nu zag hij dat het een patroon was van schrikken en uit de weg gaan. Zelfs bij de aardige. Ze was zacht, geïnteresseerd, maar gespannen.

Alleen bij Simon en Casper had ze misschien voluit geademd en alles gezegd, of geweten dat dat kon. Omdat die overbekend waren. Omdat ze gereedschap lieten vallen en zichzelf nooit lang serieus namen.

Was Floris gevaarlijk?

Hij was weerbaarder, dat in ieder geval. Hij wilde weten of hij nu tegenover

Alexander kon staan zonder weg te kijken.

Hij richtte zich op en liet een hemd over zijn hoofd glijden zonder een blik op het brandmerk te werpen, waar schouder overging in bovenarm. Hij wist zo ook wel waarom het er zat, wie het ijzer op zijn huid had gedrukt en hoe het had geroken.

Een van zijn twee witte linnen hemden. Het andere verfrommelde hij in de bruinleren tas. Hij begreep zelf ook niet waarom hij die vorige winter in elkaar gezet had. Ze gingen nooit ergens heen. Ze hoefden niets in te pakken of mee te nemen. Hij wankelde gebogen, als dronken rond tot zijn vingers het mouwloze vest voelden, leer en schapenvacht met de wol naar binnen gekeerd.

Hij sloeg zijn waterdichte wollen mantel om zijn schouders, eigenlijk te warm voor het seizoen. Hij had graag een donkerrode gewild. Floris hield van rood, maar er was geen geld, en geen markt op het landgoed voor verfstoffen in dat soort kleuren.

Hij wilde Alexander vragen stellen. Hij wilde met hem praten, niet tegen hem praten of luisteren. Aankijken.

Floris gordde zijn zwaard om, snoerde de brede riem aan. Hij voelde het gewicht niet als hij het droeg en miste het meteen wanneer hij het achterliet. Zijn zware laarzen, waar hij het afgelopen jaar in was gegroeid, maar die eruitzagen alsof ze al tien paar voeten tegen de modder hadden beschermd. Van ouderdom glimmende neuzen, nog net niet loslatende zolen.

Hij stapte over zijn zusjes heen.

Floris draaide zich om in de deuropening toen hij kleine vingers aan zijn mouw voelde trekken. Zijn ogen schoten het eerst naar de vuurplaats, naar Marthe. Hij herademde toen hij haar zag slapen zoals ze altijd sliep: opgevouwen met haar gezicht in de hoek van haar elleboog gedrukt. Haar haren uitgespreid over het kussen, blauwachtig zwart.

‘Waarom maak je zo’n lawaai?’ zei een zusje. Een geluidssterkte alsof het overdag was. Floris moest twee keer kijken, maar het was Rebecca die wankel achter hem stond en in haar ogen wreef.

‘Heb ik je wakker gemaakt?’ Hij dwong zijn stem tot rust. ‘Dat was niet de bedoeling. Ga maar weer slapen, lieverd.’

‘Flos. Ik vraag je wat.’ Rebecca noemde hem standaard Flos, sinds Jorinde haar had verteld dat *flos* en *floris* beide vormen waren van het Latijnse woord voor bloem. *Flossie*.

Rosanne zei *Flori*, of *jij. Hé, jij*. Hij hield ervan geen naam te hebben voor haar.

‘Waar ga je heen?’ hield Rebecca aan.

Floris sloot zijn ogen, even. Gehurkt, zijn hand om de deurpost alsof hij bang was dat iets hem zou wegblazen.

Hij had moeten beseffen dat weggaan geen kwestie was van zomaar. Anders zouden mensen het wel met meer regelmaat doen. Hij wilde dat hij ervaren was in vertrekken. Hij haatte onverwacht. Onvoorbereid. Niet bestand.

Als hij nu zonder een woord doorzette, zou Rebecca hem zeker achterna komen.

Als hij zei dat hij naar buiten ging om zijn behoefte te doen, zou ze hem met haar kin in haar handen opwachten. En als het haar te lang duurde, zou ze zelf gaan kijken. Ze zou met een ernstig gezicht beweren dat ze niet kon slapen voor ze minstens drie verhalen uit zijn mond had gehoord. Dat het zijn eigen schuld was dat ze op was en dat hij het dan ook maar op moest lossen.

Of, waarschijnlijker, ze zou alleen sceptische blikken over hem heen laten gaan. De tas. De riem met het zwaard, houten lepel, stuk touw, mes om zich te scheren, te verdedigen en eten te snijden.

‘Ik ga weg,’ zei hij. ‘Ik ga onze vader zoeken.’

Rebecca rimpelde haar voorhoofd. ‘Wie?’ En, meteen daarna: ‘Moet dat nu?’

Floris schoof haar vraag opzij, keek haar aan. ‘Slaapt Rosa nog?’

‘Rosanne,’ — Rebecca lachte. Ontbrekende voortanden. Door het wisselen, dat wist hij, maar toch deden de gaten telkens een ander woord in hem opwellen: uitgeslagen — ‘slaapt zelfs door het verschrikkelijkste onweer heen. Weet je nog vorig jaar —’

‘Sssh, druktemaker.’ Floris reikte naar haar hand. ‘Ga je mee? Dan krijg je je uitleg, ergens waar we zo min mogelijk mensen lastigvallen.’

Rebecca gaapte, met haar armen boven haar hoofd. ‘Ik heb het koud.’

Floris boog zich naar haar toe. Ze droeg alleen een lang, mouwloos hemd. Kippenvel op de verbrande huid van haar armen, tegenstrijdig. Ze was zoals meestal te lui geweest om haar haar 's avonds te vlechten, zodat het verkleit en roodblond op haar rug lag. 'Waar heb je je deken gelaten?' Zijn hand vond hem verkreukeld in een hoek van hun kamer. Hij wikkelde haar erin en droeg haar naar buiten, armen onder haar knieën en rug. De kant op waar hij alleen had willen lopen, met stilte en nachtlucht.

Hij zette haar neer met haar rug tegen de bast van een eik en liet zich met verzwaarde ledematen naast haar vallen. 'Vader?' begon ze meteen weer. 'Wij hebben toch niets wat daarop lijkt?'

Waarom zijn wij zo raar? vroeg ze soms ineens, midden in een stilte of een ander onderwerp. Alsof ze eerst een hele tijd in zichzelf had zitten redeneren. Toen ze vijf was aan Marthe, die dan haar neus in Rebecca's buik begroef of alleen haar geruisloze lach lachte. *Wij? Je zult jezelf bedoelen. Ontzettend vreemd kind ben jij.* Soepel ontwijkend zoals Floris uit een houdgreep had leren draaien.

Later ondervroeg ze Floris. Hij zei nooit veel.

Rebecca zag zelf te goed dat haar vriendinnen vaders hadden die zich zorgen maakten of scholden als hun dochters te laat thuiskwamen. Moeders die hun haar nooit los lieten hangen en met burens kletsten zonder halverwege een zin te schrikken en stil te vallen. Sommige meisjes hadden broers in het leger, maar die waren ouder dan vijftien. Hun zwaarden kwamen uit de hergebruikte verzameling die in de wapenkamer hing en waren niet persoonlijk door een soldaat voor de deur afgeleverd. Anderen liepen het kasteel niet in en uit om met Jorinde te lachen als met een iets oudere, iets rijkere vriendin. Floris kon het Jorinde niet kwalijk nemen dat ze niet had voorzien wat voor uitwerking haar cadeaus zouden hebben. Een lang slagzwaard, een mantel met goudborduur, Marthes saffieren speld die ze na de verbanning niet meer had aangeraakt. Hij waardeerde haar gulheid en haar pogingen om discreet te zijn, maar ze beseftte niet wat ze deed, al dacht ze van wel. Daarvoor moest ze minstens een jaar in dit dorp gaan wonen.

Ze zeiden dat de kasteelpoorten net zo makkelijk en vaak voor hun familie opengingen als Marthes benen zich ooit hadden geopend.

Ze wilden niet weten dat de band tussen Jorinde en Marthe eerder ondanks dan dankzij Alexander was ontstaan. Door het toeval van Floris die in elkaar zakte tegen de boom waar de vrouwe net op dat tijdstip langs reed. Hoe ze haar afkeer van bloed en viezigheid aan de kant duwde en hem opraapte en bij hem was blijven zitten terwijl hij 's nachts ijde. Hoe Marthe zich dat herinnerde toen het Raamsburghse leger kwam en Jorinde in één nacht haar vader en haar broer zag wegvallen. Hoe Marthe op eigen initiatief op het kasteel was verschenen en had gezorgd dat het meisje tijd en ruimte in haar hoofd vrijmaakte om te huilen. Marthe had een deel van de brieven gedictreed, de trappen naar de soldatenvleugel beklommen als de

gewonden iets nodig hadden, en Jorinde naar bed gebracht wanneer haar handen te erg gingen trillen om nog een boek of pen vast te houden. Jorinde was veertien jaar oud geweest. Pas veertien. Al veertien?

De horigen hadden te veel medelijden met zichzelf en geen medelijden over voor Marthe. Alleen jaloezie. Dat straalde af op haar kinderen. Floris kon zijn schouders daarover ophalen, maar Rebecca niet. Rebecca wilde meer. Ze begreep niet waarom het voor haar moeilijker was om bij een groep te horen waar andere kinderen in geboren werden. Ze wist alleen dat het zo was. Heel jong al. Dat zij vaker moest glimlachen, meer op haar woorden moest letten, beleefder en bescheidener moest zijn om zich op te duwen tot gelijke hoogte. Dat ze harder werd afgerekend op fouten. Gewantrouwd.

En ze was bereid zo haar best te doen. Ze had aandacht nodig als eten. Ze lag vaak 's nachts wakker als ze vond dat ze iets verkeerd had gezegd. Waar Floris had geleerd om op zichzelf te staan, net als Alexander in feite.

Rebecca was loyaal. Nam het voor Rosanne op, al speelde ze Floris iets te vaak voor haar zusjes mond. Ze was egoïstisch, maar kon ook weken doen over een kerstcadeau voor Floris. Berekenend, maar ook spontaan; ze was de eerste die haar matras verplaatste als hij voorstelde om buiten te gaan slapen en de laatste die opgaf als het begon te regenen. Ze kon zich ergens helemaal aan overleveren als ze vertrouwen had in de onderneming.

Natuurlijk hebben wij een vader. Het kost minder dan een halfuur om van een man en een vrouw, twee warme lichamen, een vader en moeder te maken. Makkelijk zat. Zo gebeurd. Daarna doet er niet toe. Het maakt niet uit hoeveel avonden hij naast je bed komt zitten, of hij bijnamen verzint en je meeneemt naar het water om vogels te kijken. Maakt niet uit of hij verder alleen geïnteresseerd is in geld en je moeders lijf, haar nutteloze glimlach. Dat kon hij niet tegen haar zeggen. Niet zolang haar stem nog zo onontwikkeld was dat Floris zelfs niet kon voorspellen hoe ze tegen haar man zou klinken, of tegen kleinkinderen.

Het was niet eens waar. Als het Alexander om geld ging, dan had hij wel meer achterover geleund, terwijl de landheer hem waarschijnlijk jaar in jaar uit hetzelfde bleef betalen.

Zou hij in een minder sober huis zijn gaan wonen.

Dan zou hij niet zelf voor zijn paard hebben gezorgd.

Alexander had zich meer ingespannen dan nodig was. Net als Floris werk niet kon laten liggen tot de volgende dag, op winteravonden bleef zwaardvechten tot lang nadat het eigenlijk te donker werd, en alles alleen maar met zijn volle aandacht kon doen, zelfs niets doen. Als Jorinde of zijn vriend Stephan praatte, wilde hij luisteren. Als het Alexander om aanzien te doen was geweest, dan had hij zich meer aangetrokken van meningen. Van de familie op het kasteel en de mensen die hij aanstuurde. Dan was hij getrouwd geweest. Niet met Marthe; met iemand.

Waarom moest zijn zusjes slaap net zo licht zijn als haar bouw? Stil wegsluipen en je alleen maar de reacties voorstellen, hoe ze het je niet zullen vergeven, was zoveel makkelijker. Dan iemand recht in het gezicht in de steek laten.

‘Iedereen heeft een vader, Becca,’ verbrak hij de stilte. Kortaf. Zijn antwoorden moesten kort zijn, simpel, evident. Zodat zijn zusje uiteindelijk zou geloven dat de gebeurtenissen dat ook waren: vanzelfsprekend. Hoe langer hij hier zat, hoe groter de kans werd dat Marthe iets merkte.

‘Zelfs heer Alexander kon daar niets aan veranderen,’ zei hij. ‘Ook al wenste hij vast elke dag dat wij niet bestonden. Ook al wilde mam nog zo graag een andere vader voor ons.’ *Of geen enkele.* Floris vroeg zich af of Marthe ooit met een mes of lange naald in haar handen haar opties had overwogen. De eerste of elke keer dat ze moeder werd. Zijn moeder wekte meestal de indruk dat ze de dingen maar over zich heen liet komen. Was het toeval dat Anne, Floris, Stan, Daniël en de tweeling leefden, hadden geleefd? Hadden ze hun bestaan alleen te danken aan het feit dat het alternatief niet in Marthes hoofd was opgekomen? Of aan angst voor wat ze in het dorp zouden doen als ze er een eind aan maakte?

Hij had zich altijd gewild gevoeld. Zelfs toen hij een paar uur geleden tegenover haar zat had hij daar niet aan getwijfeld. Hij dacht aan Marthes zachte stem, haar raadspelletjes en de manier waarop ze vroeger omgekeerd naast hem op bed ging liggen en met haar tenen zijn haar kamde. Was dat liefde? Of gewoon een soort gelatenheid?

‘Alexander?’ reageerde Rebecca als gebeten.

‘Ja. Alexander.’ Hij herkende zijn eigen stem niet. ‘Dat is hem. De gore geluksvogel. Ons waardeloze stuk vader.’

‘Je zegt zelf altijd dat ik die leugens niet moet geloven,’ zei ze met grote ogen.

‘Nou,’ zei hij zacht, ‘naar die dingen over dat je nooit een man zult vinden, dat je lelijk bent en smerig en van binnenuit verrot, zou ik nog steeds niet luisteren. Maar deze leugen...’ Hij nam haar gezicht in zijn handen. ‘Deze leugen is waar.’

‘En dat beslis je nu? Midden in de nacht word je wakker met het idee dat het toch allemaal geen onzin is?’

Floris haalde adem. ‘Mam heeft me alles verteld.’ Alles? Als ze alles had gezegd, dan was er nu niets om wakker van te liggen.

‘Mama heeft gepraat?’ zei Rebecca meteen, met een aanzet tot giechelen. ‘En morgen regent het kikkers, net als in de Bijbel.’

Ze kamde haar haren met haar vingers. ‘Gaan we nu in het grijze huis wonen?’

Floris staaarde haar voor onbepaalde tijd aan, veegde toen met een net iets gekromde, net niet vlakke hand over zijn gezicht. ‘Je bent niet goed bij je hoofd.’ Hij had Alexander dat vaak zien doen, als hij iets niet wist. Met kracht liet hij zijn hand op de grond vallen, naalden van sparren. De andere eroverheen. ‘Dat huis is vervloekt.’ Al vroeg hij zich de laatste jaren af waar je de demonen en de geesten voor nodig

had als de mensen het zo goed alleen af konden, het aanjagen van angst.

‘Waarom niet? Er zijn ramen!’ zei Rebecca vol ontzag. ‘Enorme ramen met uitzicht. Vooral van boven kun je heel ver kijken.’

‘Ben je binnen geweest?’ vroeg Floris geschrokken.

Ze knikte langzaam.

‘Jij deinst ook echt nergens voor terug, hè.’

Ze haalde haar schouders op. ‘Met Arian en een paar anderen.’ Hun nichtje Arian van net acht. ‘Ik was de enige die de zolder op durfde te klimmen.’

‘Schaamteloos,’ fluisterde Floris. Zijn nieuwsgierigheid won het. ‘Hoe zag het eruit?’

‘Stof, vooral,’ zei Rebecca. ‘Niet eens beestjes. De kisten en kasten waren leeg, maar hij had zijn bed niet eens afgehaald.

En de ramen... smerig.

Maar er stonden prachtige stoelen met, hoe heet dat, houtsnijwerk, en je had die tafel moeten zien!’

‘Heeft vrouwe Jorinde de meubels niet weg laten halen?’

‘Waarom zou ze?’ zei Rebecca verbaasd. ‘Maar die tafel, Floris!’ Ze spreidde haar armen. ‘Lang en zwaar en donker en hij zou weer kunnen glimmen. Mogen we dan tenminste de tafel hebben?’

Floris keek naar beneden. ‘Dat past nooit in onze kamer.’ Hij klonk schor.

‘Dan zetten we hem toch buiten,’ pareerde ze. ‘We zouden er voor de deur aan kunnen eten!’

‘Vergeet het, Bec.’ Floris voelde zijn spieren samentrekken. ‘Het gebeurt niet.’

Ze sloeg haar armen over elkaar. ‘Dan vraag ik het wel aan Alwin.’

‘Veel geluk daarmee,’ zei Floris kort. Hun oom Alwin, de man van Rianna. Een van die mensen van wie Floris zich niet kon voorstellen dat hij ooit niet oud was geweest. Al hadden de hoeken van zijn bewegingen en zijn gezicht soms iets jongensachtigs. Hij was zeventien geweest toen Marthe acht was, toen ze op Markenrode terecht kwamen. Ze hadden zijn dorp achter hem verbrand. Hij ging steeds meer op een slaaf lijken. Zijn rug was krom.

Rebecca stootte Floris aan. ‘Maar waar wil je naartoe?’

‘Achter hem aan.’ Hij wees naar een punt achter hen, waar de beboste heuvel net iets donkerder afstak tegen de lucht met de maan. Het pad was niet te zien in de schaduwen. ‘Naar het oosten.’

‘O, de Zijderoute langs? Naar waar de zon opkomt?’

Jij was in de keuken die dag, toch?’ vroeg Rebecca. ‘Kun jij door muren heen kijken? Hoe weet je zo zeker waar hij heen is gegaan? En zelfs de mensen die hem hebben zien weggrijden, vrouwe Jorinde en mam en de soldaten, hebben geen idee of hij na de heuveltop links- of rechtsaf is geslagen. Wie weet heeft hij wel een lus gemaakt om het kasteel heen’ – armgebaar – ‘en is hij naar het strand gereden. Er

zijn acht jaar voorbij, Flos!’

‘Ik kan het vragen,’ antwoordde Floris. ‘Ik ga het vragen.’

‘Aan wie dan?’ Ze slaakte een zucht. ‘Wie wil daarover praten? Met *jou*?’

Hij bleef haar zwijgend aankijken tot ze het opgaf.

‘Heb je geld?’ vroeg ze uiteindelijk. ‘Goud, zilver?’ *Toe maar weer. Wat is er mis met koper?*

Hij hief zijn handen naar haar op, stuk voor stuk groter dan haar hoofd, langzaam, en liet haar de palmen zien, de lijnen, de kloven en de leegte.

Ze glimlachte om het gebaar. ‘Je bent net als mama,’ zei ze toen. ‘Jullie denken niet na, jullie twee.’

Precies hetzelfde. ‘Daar wil ik niets over horen nu, Rebecca.’ Even niets over op ouders lijken.

‘Je hebt geld nodig in die wijde wereld van je,’ herhaalde ze alleen. ‘Wat ga je daaraan doen?’

‘Werken,’ zei Floris. ‘Zou jij ook eens moeten proberen, zusje.’ Hij dacht aan overdag. Hoe ze met een sikkels in haar hand naast hem lange banen over het weiland had gemaakt, terwijl hij hooide en zij praatte en danspassen uitprobeerde. Hij lachte haar altijd uit, hield haar voor wat een kastelen ze zou kunnen bouwen en bergen verzetten als haar handen even snel zouden bewegen als haar mond. Het kon hem niet schelen. Hij kon het opvangen, net als wat Marthe en Rosanne lieten liggen, zelfs als ze verbeterden en zonder pauzes doorwerkten, met een rimpel tussen hun wenkbrauwen.

Floris dacht aan augustus met de graanoogst, en september met het dorsen en het ploegen, de appels en de bonen en de bessen, en de winter, de dieren. Hij haatte hoe hij de verantwoordelijkheid afdankte.

Hij veroordeelde zijn moeder en zusjes tot de hulp van anderen, en het was maar afwachten of ze die kregen, of Marthe erom zou vragen.

En dan waren er nog de belastingen, de verplichte werkdagen op de landerijen van de burcht, het tiende deel van de oogst dat voor de kerk bestemd was.

Als Floris onderweg was, kon hij gemakkelijk voor zichzelf zorgen, er af en toe een paar uur niet aan denken, doen alsof thuis niet bestond. Marthe, Rosanne en Rebecca konden niet doen of ze zelf niet bestonden en alsof ze geen honger hadden. Zij konden niet weglopen.

Het overviel hem vaak hoe zijn zusjes, en andere kinderen van na de verbanning, verschilden van de lijfeigenen van zijn leeftijd en ouder. Hij kon nooit uitleggen wat hen anders maakte. Verwend? Brutaal? Die woorden zetten de kleinere kinderen, die Alexander niet van dichtbij hadden meegemaakt, weg als slecht en maakten van het wegduiken en verontschuldigen de norm. Omgekeerde wereld. Misschien was het niet het gedrag dat anders was, maar het gevolg, de straf die eraan verbonden werd. De tweeling was onbevanger, en afhankelijker. Ze misten de gewenning. En ook